T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ULUS DEVLET KISKACINDA BÖLGESEL DEMOKRASİ: BİR ÖRNEK OLARAK İSVİÇRE KANTON MODELİ

Yasin BEDİR
14904001

Danışman
Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM

Diyarbakır 2017

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ULUS DEVLET KISKACINDA BÖLGESEL DEMOKRASİ: BİR ÖRNEK OLARAK İSVİÇRE KANTON MODELİ

Yasin BEDİR
14904001

Danışman
Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM

Diyarbakır 2017

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Ulus Devlet Kıskacında Bölgesel Demokrasi: Bir Örnek Olarak İsviçre Kanton Modeli" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

 Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

27/09/2017

Yasin Bedir

KABUL VE ONAY

Yasin BEDİR tarafından hazırlanan "Ulus Devlet Kıskacında Bölgesel Demokrasi: Bir Örnek Olarak İsviçre Kanton Modeli" adındaki çalışma, 22.09.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM (Başkan)

Doç. Dr. Nihat TAŞDELEN

Yrd. Doç. Dr. Gökçe ÇATALOLUK ASAL

ÖNSÖZ

"Gri teoridir dostum, oysa yeşil yaşamın sonsuz ağacıdır."[1]

Faust, Goethe

Goethe'nin çok sevdiğim bu sözü akademinin şu meşum griliğinde yemyeşil bir yaşam ağacı inşa etmemizi emrediyor. İşte bu yaşam ağacı demokrasinin ta kendisidir.

Ulus devlet krizini sorunsallaştırdığımız bu çalışma işte böyle bir arayışın ürünüdür. Devlet olgusu, esasen beş bin yıllık uzun erimli bir inşa sürecine dayanır. Ulus devlet olgusu, bu sürecin son beş yüz yılına tekabül eder. Demokrasi ise çok daha eski, insanlığın belki de yerleşik hayata geçtiği tarihten itibaren toplumun hücrelerinde gizli bir güçtür. Tıpkı Goethe'nin çizdiği sonsuz hayat ağacı gibi… Dolayısıyla devlet ve demokrasi, tarih boyunca hep iç içe, birbiriyle tarihsel bir karşıtlık üzerinden var olagelmiştir.

İsviçre Konfederasyonunu, bu minval üzere incelediğim bu çalışmada, mesleki tecrübeleriyle katkı sunan değerli hocam Prof. Dr. Fazıl Hüsnü Erdem'e çok teşekkür ederim.

[1] V. I. Lenin, **Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi**, Çev. Muzaffer Ardos, Sol Yayınları, Ankara, 1979, s. 25

ÖZET

Bu tez, esasen disiplinler arası bir çalışma olarak düşünüldü. Pozitif hukukun dar sınırlarına bağlı kalmadan, siyaset bilimi, genel kamu hukuku- devlet teorisi ve idare hukuku üçgeninde disiplinler arası bir çalışmanın hem daha özgün, hem daha işlevsel olacağını düşündüm.

Bu minvalde, çalışmamızda öncelikle ulus devlet, tarihsel bağlam içerisinde ele alınıp tanımlanacak, *dünya sistemi* içerisindeki yeri belirlenecek ve ulus devlet sisteminin esasen bir kriz rejimi olduğu iddiasından hareketle, bu krizi aşmanın bir aracı olarak İsviçre Modeli temel tez olarak savunulacaktır.

Çalışmamızda metodolojik olarak şöyle bir yöntem izlenmiştir:

Birinci bölümde kuramsal tartışmalar çerçevesinde ulus devlet olgusunun tarihsel bağlamda kapsamlı bir analizi yapılacak, güncel bir kriz içerisinde olduğu tespit edilecektir.

Bu bağlamda, çalışmanın ikinci bölümünde, krizi aşmanın bir aracı olarak alternatif iddiasındaki iki tez karşılaştırılacaktır. Bunlar; radikal demokrasi tezi ve liberal demokratik tez olarak belirlenmiş olup radikal demokrasi tezinin savunucuları olarak anarşist teorisyen Murray Bookchin'in 'Komünalist Proje- Özgürlükçü Belediyecilik- tezi temel izlek olarak incelenecektir. Bu kapsamda Atina demokrasisi, Paris komünü, Sovyet devriminin ilk yılları ve İspanyol iç savaşındaki doğrudan demokrasi deneyimleri ele alınacak, liberal demokratik çözüm modeli olarak da Avrupa Birliği modeli ele alınacaktır. Ayrıca Fransız ve Amerikan Devrimlerine de bu başlık altında değinilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, İsviçre Konfederasyonu'nun analizine ayrılmıştır. İsviçre Konfederasyonu, hem sahip olduğu doğrudan demokrasi araçlarıyla radikal demokrasi modeline yakın, hem de Avrupa Birliği değerlerine sahip olduğu için liberal demokratik teze yakın olması dolayısıyla iki tezin sentezi olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Anahtar Kelimeler

Ulus Devlet, Komünalist Proje, Liberteryen (Özgürlükçü) Belediyecilik Teorisi, Avrupa Birliği, İsviçre Kanton Modeli, Bölgesel Demokrasi

ABSTRACT

This thesis is mainly considered as an interdisciplinary study. Without adhering to the narrow boundaries of positive law, I thought that an interdisciplinary work in political science, general public-state theory and administrative law triangle would be more original and more functional as well

In this way, in our work, firstly the nation state will be handled in the historical context and its place in the world system will be determined and Swiss Model will be defended as a basic thesis that means overcoming this crisis, with the view that the nation-state system is essentially a crisis regime

Methodologically such a procedure is followed:

In the first part, a comprehensive analysis of the phenomenon of the nation state in the historical context will be made within the theoretical debates and it will be determined that it is in a current crisis.

In this context, in the second part of the study, two theses that claim to be alternative as a means of overcoming the crisis will be compared. These; radical democracy has been identified as a thesis and a liberal democratic thesis and will be examined as the basis of anarchist theorist Murray Bookchin's "Communist Project-Libertarian Municipalism" as an advocate of radical democracy thesis. In this context, the democracy of Athens, the Paris commune, the early years of the Soviet revolution and the experience of direct democracy in the Spanish civil war will be discussed, and the model of the European Union will be considered as a liberal democratic solution model. The French and American Revolutions will also be mentioned under this heading.

The third part of the work is devoted to the analysis of the Swiss Confederation. The Swiss Confederation can be regarded as a synthesis of two theses because it is close to the model of radical democracy with the means of direct democracy it possesses and close to the liberal democratic thesis because it has European Union values.

Key Words

Nation State, Communalist Project, Libertarian Municipality Theory, European Union, Swiss Canton Model, Regional Democracy

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
KISALTMALAR ..... **VIII**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL TEMELLER

1.1. ULUS DEVLET OLGUSU **2**
1.1.1. Genel Olarak 2
1.1.2. Tarihsel Gelişim 3
1.2. ULUS DEVLETİN KRİZİ **6**
1.2.1. Siyasal Sebepler 6
1.2.2. Krizin Aşılması Nasıl Mümkün? 15

İKİNCİ BÖLÜM

ALTERNATİF TEZLER

2.1. LİBERAL DEMOKRATİK TEZ –ROMA MODELİ **18**
2.1.1. Avrupa Birliği Projesi 18
2.1.1.1. Uluslarüstü Dönüşüm 18
2.1.1.2. Ulusaltı Dönüşüm- Bölgeler Avrupası Mı? 22
2.2. RADİKAL DEMOKRATİK TEZ –HELEN MODELİ **29**
2.2.1. Genel Olarak 29
2.2.2. Atina Demokrasisi –Doğrudan Demokrasinin İlk Örneği 29
2.2.3. Fransız Devriminin İlk Yılları –Kent Meclisleri 33
2.2.4. Paris Komünü –Sosyalizmin İlk Demokratik İktidar Deneyimi 36
2.2.5. Sovyet Devriminin Baharı –Nisan Tezlerinin Önemi 41

2.2.6. İspanyol Devriminin İlk Yılları 44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR UZLAŞMA MODELİ: KONFEDERASYON

3.1. KOMÜNALİST PROJE 47
3.1.1. Özgürlükçü Belediyecilik Kuramı 53
3.1.2. Konfederalizm 53
3.1.3. İkili İktidar Olarak Konfederasyon: Ulus Devlet'e Karşı Konfederasyon 55
3.2. BİR UZLAŞMA MODELİ: İSVİÇRE KONFEDERASYONU 58
3.2.1. Tarihsel Gelişim 58
3.2.2. Anayasal Yapı ve Federalizm 60
3.2.3. İsviçre'de Doğrudan Demokrasi 61
3.2.4. İsviçre'de Doğrudan Demokrasinin Araçları 63
3.2.4.1. Yurttaş Girişimleri 63
3.2.4.2. Referandumlar 64
3.2.5. Kantonlar 65
SONUÇ 67
KAYNAKÇA 75

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
Akt.	Aktaran
Bkz.	Bakınız
C	Cilt
Çev.	Çeviren
S.	Sayı
s.	Sayfa
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
vs.	Ve saire
Y.	Yayın yılı
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Devlet olgusu, beş bin yıllık uzun erimli bir inşa sürecine dayanır. Ulus devlet olgusu, bu sürecin son beş yüz yılına tekabül eder. Demokrasi ise çok daha eski, insanlığın belki de yerleşik hayata geçtiği tarihten itibaren toplumun hücrelerinde gizli bir güçtür. Dolayısıyla devlet ve demokrasi, tarih boyunca hep iç içe, birbiriyle tarihsel bir karşıtlık üzerinden var olagelmiştir.

Bu minvalde, çalışmamızda öncelikle ulus devlet, tarihsel bağlam içerisinde ele alınıp tanımlanacak, *dünya sistemi* içerisindeki yeri belirlenecek ve ulus devlet sisteminin esasen bir kriz rejimi olduğu iddiasından hareketle, bu krizi aşmaya dönük iki karşıt tez işlenecek. Bu tezler, radikal ekolojist Murray Bookchin'den mülhemle Helen ve Roma modeli olarak kavramsallaştırıldı.

Helen modeli başlığı altında radikal ekolojist Murray Bookchin'in Özgürlükçü Belediyecilik teorisi üzerinden, Atina demokrasisinden Paris komününe, Fransız devriminin ilk yıllarındaki meclis demokrasisinden Sovyet devriminin ilk yılları ve en son İspanyol devrimindeki doğrudan demokrasi deneyimine kadar, bütün bir tarih boyunca yaşanan radikal demokrasi deneyimlerini inceledik.

Roma modeli başlığı altında ise Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarını, üye ulus devletlerin yaşadığı yumuşak dönüşüm üzerinden incelemeye çalıştık.

İsviçre Konfederasyonu ise, burada, bu iki tezin bir uzlaşması olarak, hem sahip olduğu doğrudan demokrasi araçlarıyla (yurttaş girişimleri, halk vetosu, referandumlar) hem de Avrupa Birliği'nin liberal demokratik değerlerine olan bağlılığıyla en rasyonel en gerçekçi çözüm modeli olarak karşımızdadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KURAMSAL TEMELLER

1.1. ULUS DEVLET OLGUSU

1.1.1. Genel Olarak

Devlet olgusu, beş binyıllık uzun erimli bir inşa sürecine dayanır. İ.Ö. 3000 yıllarında Yukarı Mezopotamya'da inşa edilen kent devletleri genellikle bu sürecin başlangıcı olarak kabul edilir. Kent, sınıf ve devlet temelli uygarlık sisteminin doğuşu olarak kabul edilen devletin inşa süreci, tarihte değişik şekillerde, değişik formlarda varlık göstermiş ve son beş yüzyıldır nihai örneğini, ulus devlet formunda sürdürerek bu güne kadar gelmiştir.

Devlet sorununu derinlikli bir analize tabi tutan ilk düşünür Platon'dur. Platon, devleti, bilge-kralın bilgisi ve insan ruhunun ideal bir biçim halinde vücut bulması olarak açıklar.[2] Hegel ise devleti, tanrısal aklın yeryüzünde vücut bulmuş hali olarak görür. Hegel, tanrısallaştırıp kutsadığı devleti, bütün siyasi faaliyetlerin nihai amacı olarak tasarlar.[3] Devleti, dünya tininin yalnızca bir temsilcisi değil, aynı zamanda kesin olarak somutlaşmış bir biçimi olarak değerlendiren Hegel, onu her türlü ahlaki yükümlülükten muaf bir şekilde kurgular.[4] Hegel'in Hukuk Felsefesinin Prensipleri, ulus devletin inşası açısından önemli ipuçları sunar. Bu eserinde Hegel şunları kaydeder:

> "Devlet, objektif ahlak idesinin fiil haldeki realitesidir –kendi kendine açıkça görünen, kendi kendisini bilen ve düşünen ve bildiğini, bildiği için yapan

[2] Vahap Coşkun, **Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu,** Liberte Yayınevi, Ankara, 2009, s. 143.
[3] Mithat Sancar, **Devlet Aklı Kıskacında Hukuk Devleti**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 50.
[4] Sancar, **Devlet Aklı Kıskacında Hukuk Devleti**, s. 50.

> cevhersel irade olarak ahlaki espri'dir. Devlet, örf ve adetlerde dolaysız olarak; bireyin kendilik bilincinde, bilgisinde ve faaliyetinde dolaylı olarak mevcuttur. Buna karşılık birey de devlete, kendi öz mahiyetine, gayesine ve faaliyetinin bir ürününe bağlanır gibi bağlanarak, onda kendi cevhersel özgürlüğünü bulur. … Devlet cevhersel iradenin fiil halindeki realitesi olarak, bu iradenin evrenselleşen ve evrenselleştiğini bilen özel kendilik bilinci içinde aldığı realite olarak, kendiliğinde ve kendisi için rasyoneldir. Bu cevhersel birlik, kendiliğinde mutlak ve hareketsiz bir gayedir ve özgürlük, bu gayede en yüksek ifadesini bulur. Öte yandan, bu nihai gaye, en yüksek vazifeleri devletin üyesi olmak olan bireyler karşısında mutlak bir hakka sahiptir."[5]

Marks ise, Hegel'in idealizmini kendi tabiriyle ayakları üstüne oturtur ve devleti egemen sınıfların bir baskı aracı olarak görür. Marks'a göre devlet, ekonomik olarak gücü elinde bulunduran sınıfın baskı ve denetim aygıtıdır. Bu gerçek tarih boyunca böyle devam etmiştir. Dolayısıyla, Marks'a göre bütün bir tarih sınıf savaşımı tarihidir.[6]

Devlet, siyaset biliminde çok çetrefilli, üzerinde uzlaşmaya varılamayan, son derece derinlikli bir konudur. Bunun nedeni, devlet kuramına ilişkin ideolojik yaklaşımların uzlaşmaz tutumudur. Biz burada çok ayrıntısına girmeden devlet olgusunun nihai evresi olan ulus devlet sürecinden başlayacağız.

1.1.2. Tarihsel Gelişim

Modern devlet, devlet olgusunun son beşyüz yılına tekabül eder. 1648 yılında imzalanan Westphalia Barış Sözleşmesi genellikle modern devletin doğuşu olarak kabul edilir. Bu antlaşmanın önemi, devletin egemenliğinin uluslararası sistemde tescillenmiş olmasıdır. Ki bu tarihten sonra devletin uluslararası sistemde temel aktör olduğu kabul edilmiş olur.

---

[5] G. W. F. Hegel, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, Çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1991, s. 199-200.

[6] Karl Marks, Friedrich Engels, **Komünist Parti Manifestosu**, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Anlara, 1997, s. 9.

Immanuel Wallerstein'e göre, devletlerarası sistemin temeli genelde İtalyan Yarımadası'nda Rönesans diplomasisinin gelişmesine dayandırılır, kurumsallaşmasının ise 1648 Westphalia Barışı olduğu düşünülür.[7] Wallerstein'e göre modern devlet, egemen bir devlettir. Egemenlik modern dünya-sistem içinde icat edilmiş bir kavramdır.[8]

Modern devletin ortaya çıkışı, ulus-devletten evveldir.[9] Habermas, modern devletlerin, ululardan evvel de uzun süre var olduklarını belirtir; Ona göre 'devlet' ve 'ulus' sözcüklerinin ulus-devlet olarak bir araya gelmesi, 18. yüzyılın sonlarındaki devrimlerden sonraya denk gelir.[10]

Atilla Nalbant da buna paralel olarak, modern devletin tarihinin, ülkenin ve ulusun tanımlanması ile birlikte başladığını iddia eder.[11]

Bu noktada, Büyük Fransız Devrimi kritik bir dönemeci işaret eder. Zira Fransız Devimi, modern devletin ulus devlet formuna dönüşümünün adıdır. Bunun en temel parametresi hiç kuşkusuz ulus inşa sürecidir. Devrimin üç temel sloganlarından –liberté (özgürlük), equalité (eşitlik), fraternité (kardeşlik)- fraternité (kardeşlik) sloganı, milliyetçiliğin, dolayısıyla ulusun doğuşuna işaret eder.

Elçin Aktoprak bu süreci şöyle özetler:

> "1789, modern milliyetçilik literatürünün önemli kilometre taşlarından biridir ve ulusun ortaya çıkışı ile milliyetçi hareketin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Fakat 1789'da ulus kavramı birdenbire yüce sadakat odağı haline gelmemiş ve milliyetçi hareket bir gecede Fransa'yı değiştirmemiştir. Ulus kavramının Fransa'da eski rejim döneminden farklı şekilde kullanılmaya başlanmasının kökleri Aydınlanma çağında yatmaktadır. Bu dönemde Tanrı'nın yerine iktidar tahtına geçen rasyonel akıl, Fransız Devrimi boyunca ulus tanımını yakından etkileyecek ve Fransa'da kana ya da ırka değil de,

[7] Immanuel Wallerstein, **Dünya sistemleri Analizi -Bir Giriş,** Bgst Yayınları, Çev. Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy, İstanbul, 2014, s. 82.
[8] Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi**, s. 82.
[9] Coşkun, **Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu,** s. 171.
[10] Coşkun, **Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu,** s. 172.
[11] Atilla Nalbant, **Üniter Devlet -Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, XII Levha Yayınları, İstanbul, 2012, s. 2.

siyasi gönüllü birlikteliğe dayalı bir ulus kavramının ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda özellikle Rousseau'nun Fransız ulus inşa sürecindeki etkisi tartışılmaz bir öneme sahiptir."[12]

Nalbant'a göre ulus devlet, gerçekte bir ulus yaratma tekniği ve sürecidir.[13]

Aktoprak ise ulus devleti şöyle tanımlar: "Ulus-devlet, yasama, yürütme ve yargı erklerini merkezi bir iktidarda toplayan, halkın egemenliğine dayalı ve halkı ulusla, ulusu da devletle özdeşleştiren bir devlet biçimidir."[14]

Aktoprak'ın tanımına göre bu noktada üç temel parametre karşımıza çıkıyor. Bunlar;

1. Devlet erklerinin, yani yasama, yürütme ve yargı erklerinin merkezi bir iktidarda toplanması.
2. Halk egemenliği
3. Ulus inşası[15]

Ulus inşası bu noktada çok kritik bir öneme sahiptir. Nitekim Selin Esen de ulus inşasının altını çizer. Esen'e göre, ulus devlet iki öğeyi, ulusu ve devleti içinde barındıran siyasi bir örgütlenme biçimdir.[16] Esen, Guibernau'dan aktararak şunları yazar: "Ulus devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak, geleneklerle köken mitlerini canlandırarak (kimi zaman uydurarak) birleştirmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan modern bir olgudur."[17]

Aktoprak bu konuda şunları yazar: "18. yüzyılda ortaya çıkan ulus-devletin günümüzde varlığını devam ettirip ettirmediği, gücünün azalıp azalmadığı özellikle

[12] Elçin Aktoprak, **Batı Avrupa'da Ulus İnşa Süreçleri ve Ulusal Azınlık Sorunları,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 208, s. 338.
[13] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 5.
[14] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", **Dipnot Dergisi,** S. 6, İstanbul, 2011, s. 21.
[15] Bkz. Francis Fukuyama, **Ulus İnşası**, Profil Yayınları, Çev. Hasan Kaya, İstanbul, 2008, s. 11.
[16] Selin Esen, **Ulus Devlet Modelleri ve İspanya Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2001, s. 1
[17] Esen, **Ulus Devlet Modelleri ve İspanya Örneği,** s. 5.

Soğuk Savaş sonrası dönemin en çok çalışılan ve tartışılan konularından birini oluşturmaktadır."[18]

Aktoprak'ın bu tespiti, özünde ulus devletin krizine işaret eder. Nitekim ulus devlet krizi tezimizin de ana iddiasıdır.

1.2. ULUS DEVLETİN KRİZİ

1.2.1. Siyasal Sebepler

Dünya sistemi[19], yaklaşık beş yüzyıldır ulus devlet olgusuna dayanır. Uluslararası hukuk düzeni de ulus devletlerin egemenliği ilkesi üzerinden şekillenmiştir. Bu ilke yukarıda da belirttiğimiz gibi, esasen Westphalia Sözleşmesi ile Avrupalı devletler tarafından kabul edilmiş ve halen geçerliliğini korumaktadır.

Ancak kanımızca, ulus devlete dayanan dünya sistemi bir kriz dönemine girmiştir. Bunun sebepleri çok çeşitlidir. Ulus devletin yaşadığı krizin esasen neoliberal döneme tekabül ettiği genellikle kabul gören bir görüştür.[20]

Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği" başlıklı makalesinde, Harvey'in neoliberalizme ilişkin görüşlerine yer vererek, savını destekler. Aktoprak'ın aktarımıyla, Harvey'e göre, "Neoliberalizm, 1970'lerde sosyal refah devleti modelinin içine düştüğü krizin ardından 1980'lerde ABD ve Britanya öncülüğünde uygulamaya sokulan yeni ekonomik reçetedir; fakat sadece kapitalist sistemin yeni iktisadi ilkelerinin değil, aynı zamanda dünyayı yorumlama, anlama ve yaşama biçimlerimizin de hegemonik söylemi haline gelmiştir.[21] Devlet iktisadi alandaki belirleyici rolünden çekilirken, bu çekilmeyle paralel bir şekilde siyasi ve sosyal alandaki belirleyiciliğinde de bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Artık karşımızda merkeziyetçi geleneksel ulus-devlet zihniyeti yoktur. Bu durum, küreselleşmenin ulus-devleti aşındırması olarak değerlendirilse de, gerçekte aşındırmaktan ziyade yeni kapitalist düzenin devleti yeni ihtiyaçlarına göre şekillendirmesi söz konusudur. Devlet kurumları hâlâ temel ekonomik, ideolojik

[18] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", s. 1.
[19] *Dünya sistemi*, Immanuel Wallerstein'in geliştirdiği bir kavramdır. Kavramın detayı için bkz. I. Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi -Bir Giriş,** Bgst Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15.
[20] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", s. 22.
[21] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", s. 33.

ve askerî gereklilikler açısından önemini korusa da, artık hem ulus-altı, hem ulus-üstü hem de ulus-aşırı seviyede gelişen farklı ekonomik ve siyasi ağlar devletin merkeziliğini zayıflatmakta, bu çerçevede devlet hem işlevsel hem de teritoryal açıdan yeniden örgütlenmektedir."[22]

Harvey'in bu tespiti, ulus devletin dönüşümü bağlamında önemli ipuçları sunar. Bir kere Harvey, ulus devletin dönüşümünü neoliberalizm ve küreselleşme olgularıyla paralel bir süreç olarak ele alır. Buna göre, neoliberal dönüşüm ile beraber, devlet iktisadi alandaki belirleyici rolünden çekilirken, buna paralel olarak merkeziyetçi ulus devletler de bir dönüşüm yaşamak zorunda kalıyor.[23]

Ulus devleti dönüştüren en önemli faktör küreselleşme olgusudur. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bölgeselleşme hem ulus devletle yerel yönetimler arasında bir birim olarak ve hem de ulus devletler üstü bir oluşum olarak görülebilir.[24] Küreselleşmenin yerel yönetimler üzerindeki etkileri, ulus devletin aşındırılması, iktidarın bölgesel yönetimlerle paylaşılmasını beraberinde getirmektedir.[25]

Erbay ve Keleş, küreselleşmenin, ulus devlet üzerinde iki yönlü bir etkisinin olduğunu vurgulamaktadırlar. Küreselleşme sürecinde, ilk olarak, devletler üstü kuruluşlar güç kazanmaktadır. İkinci etki ise, devletler altı kuruluşların güç kazanması yönündedir. Bu süreçte, bölgeler, kentler, yerellikler önem kazanırken, ulusal azınlıklar, etnik azınlıklar gibi aktörler sürece dahil olmakta ve uluslararası politikada da belirleyici role kavuşmaktadırlar. Aynı zamanda ulus üstü kuruluşlar da, uluslararası güvenlik, ekonomi gibi sahalarda etkili olmaktadırlar. Küreselleşme ekonomi alanında birlikteliğe, bölgesel bütünleşmeye yol açarken, siyasal alanda ise, ulusların bölünmesine yol açmaktadır.[26]

Aktoprak'ın görüşü, AB üyelerinin dönüşen idari yapılarının ulus devletin

[22] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", s. 27.
[23] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", s. 30.
[24] Ahmet Selçuk Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Demokrasi Başvuru Çerçeve Belgesi,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 7.
[25] Mehmet Karaarslan, **Özerklik ve Denetim Açısından Yerel Yönetimler Reformu**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 208, s. 73 vd.
[26] Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Demokrasi Başvuru Çerçeve Belgesi,** s. 8.

küçültülmesi bağlamında ele almak gerektiği yönündedir. Yeni dönemin önemli kurumsal dönüşümünün merkezî iktidarların yetki devri politikalarını benimsemesi olduğu savını ileri süren Aktoprak, Britanya'da Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın kendi parlamentolarına sahip olmalarıyla, İspanya'nın 1978 Anayasası ile 17 özerk bölgeye bölünmesinin bu sürecin bir sonucu olduğunu ifade eder. Ulus-devletin merkeziyetçiliği yerini dolaylı yönetim anlayışına bırakmaktadır. Dolaylı yönetim her ülkede farklı biçimlerde ve farklı isimler altında uygulansa da, ortak nokta ulus-devletin geleneksel idari mantığının dönüşmesidir."[27]

Keleş ve Erbay da küreselleşmenin bu boyutuna dikkati çekerler. Keleş ve Erbay'a göre, küreselleşme, ulus-devleti, hem aşağıdan hem de yukarıdan etkileyen sonuçlar ortaya çıkarıyor. Bölgeselleşme ve yerelleşme bu etkilerden bir bölümünün sonucudur. Ulus-devletin parçalara ayrılmasıyla, yeni dünya düzeni çerçevesinde, sermayenin dolaşımının daha da artabileceği düşünülmektedir. Ulus-devlet bu özlemin önündeki başlıca engel olarak görüldüğünden, bölgeselleşmeye ve yerelleşmeye büyük umutlar bağlanıyor.[28]

"Gerçekten, ulus-devletin hem ciddi bir krizle karşı karşıya olduğunu; hem de, komünist rejimlerin çöküşünün ardından, istikrarı bozan karşı devrimci gelişmelere ve liberal ekonominin yaşadığı sorunlara karşın güçlendiğini görüyoruz. Bu çelişkili gelişmeler ortamında, küreselleşmenin, sonuçta, ulus-devlet üzerinde başlıca iki yönde etki yapması kaçınılmaz görünmektedir. Gerçekte, daha bugünden duyumsanmaya başlamış olan bu etki sonucunda, geleceğin *devletlerüstü* (supranational) kuruluşlarla, *devletleraltı* (infranational) kuruluşlara ait olacağı yolundaki öngörüler abartı sayılmaz."[29]

Ulus devletin yaşadığı bu kriz, elbette ki beraberinde çözüm önerileri, buna bağlı olarak inşa modellerini de getirmiştir. Murray Bookchin için böyle bir toplumsal yeniden inşanın devlet fikrini, yani ulus devlet fikrini aşması gerekmektedir. Bookchin, Atina (Helen) modeli ve Roma modeli olarak tanımladığı iki siyaset fikri arasında ayrım yapmaktadır. Bunlar yönetimle ilgili olarak iki farklı

[27] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Örneği ve Katalonya Modeli", s. 24.
[28] Ruşen Keleş-Yusuf Erbay, "Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 8, S. 4, Ankara, 1999, s. 6.
[29] Keleş-Erbay, "Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakış", s. 4.

anlayışa yol açmıştır. İlkinde (Helen) siyaset katılımcı-demokratik bir biçime sahipken ikincisi (Roma) merkeziyetçi ve devletçidir. Roma modeli modern zamanlarda egemen olup 18. Yüzyıl Amerikan ve Fransız anayasacılarını etkilerken, Atina modeli karşıt bir yeraltı akımı olarak varlığını sürdürmüş, örneklerini ise 1871 Paris Komünü, 1917 Ekim Devrimi'nin baharında Sovyetler olarak ve 1936 İspanyol Devrimi'nde vermiştir. Roma modelinde özgür yurttaşlar değil, bir tabi olanlar yığını söz konusuyken Helen modelinde özgür yurttaşlık vardır.

Bookchin'e göre, Avrupa ve Amerika'daki siyaset geleneği üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olan Roma Cumhuriyeti, kamusal alan kavramı yönünden Atina'ya tamamıyla zıt düşer. Yunan tarihçi Polybius'un Roma İmparatorluğu'nun yükselip dünyaya hükmetmesine ilişkin kayıtlarında, cumhuriyetçi hükümetin klasik teorisini görürüz; bu teori, 18. yüzyıldaki Amerikalı ve Fransız anayasacıların düşünce sistemlerini büyük oranda etkilemiştir.[30]

Bookchin'in bu tespitine paralel bir kavramsallaştırmayı Robert Dahl yapar.

Robert Dahl'a göre, doğrudan demokrasi Antik Yunan'da ortaya çıktığı sıralarda İtalyan yarımadasında, Roma kentinde de kendini göstermeye başlamıştı. Ancak Romalılar kendi sistemlerine Cumhuriyet anlamına gelen *republic* adını koymayı seçtiler. Latince'de res, şey ya da ilişki, publicus da halk anlamına geliyor, yani cumhuriyet halka ait olan şey demekti.[31]

Dahl, demokrasinin iki büyük dönüşüm yaşadığı iddiasındadır. İlki, bir azınlık tarafından yönetilme düşünce ve pratiğinden bir çoğunluk tarafından yönetilme düşüncesini ifade eder -ki Dahl bunu birinci demokratik dönüşüm olarak adlandırır. Dahl'a göre birinci demokratik dönüşümü yaratanlar, Eski Yunanlılar ve çok daha açık şekilde Atinalılardı. Eski Yunanlılar için demokrasinin düşünülebilir tek çerçevesi ise Dahl'a göre kent devletiydi.[32]

Dahl, "Demokrasi ve Eleştirileri"nde şunları kaydeder:

---

[30] Murray Bookchin, **Kentsiz Kentleşme- Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü,** Sümer Yayıncılık, Çev. Burak Özyalçın, İstanbul, 2014, s. 89.

[31] Robert A. Dahl, **Demokrasi Üzerine**, Phoenix Yayınları, Çev. Betül Kadıoğlu, Nisan 2015, Ankara, s. 21.

[32] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** Yetkin Yayınları, Çev. Levent Köker, Ankara, 1996, s. 1.

> "İ.Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında, Yunanlılar ile Romalıların siyasal fikirleri ve kurumlarında, tarihsel önem bakımından tekerleğin icadıyla veya Yeni Dünya'nın keşfiyle kıyaslanabilecek olan bir dönüşüm gerçekleşti. Bu değişim, dünyanın ve olanaklarının yeni bir anlayışını yansıtıyordu."[33]

Dahl'a göre, bir çokluk tarafından yönetilme düşüncesinin Atina'da ve diğer Eski Yunan kent devletlerinde siyasal yaşamı dönüştürdüğü zamanla hemen hemen aynı dönemde, bu düşünce Roma kent devletinde de kökleşmişti. Roma Cumhuriyeti'nin siyasal kurumlarının oluşturduğu kalıbın, Romalılar kentlerinin sınırlarını aşıp, İtalya yarımadasını ve nihayet Avrupa ile Akdeniz'in büyük bir bölümünü ele geçirmeye başladıktan sonra bile uzun bir süre boyunca, küçük kent devletlerinin ayırt edici özelliğini yansıtmış olması, demokrasiyi anlamamız bakımından son derece önemlidir. Cumhuriyet yönetiminin Ceasar ve Augustos tarafından aşılmasından yaklaşık bin yıl sonra, halk hükümeti, ortaçağ ve Rönesans İtalya'sının kent devletlerinde yeniden ortaya çıktı.[34]

Ancak ulus devletin ortaya çıkışıyla birlikte, kent devleti de eskimişti ve ikinci demokratik dönüşümle demokrasi fikri kent devletinden ulus devletin çok daha büyük ölçeği içine aktarılmıştı. Bu dönüşüm, tümüyle yeni bir siyasal kurumlar kümesine yol açmıştı. İşte bir arada ele alındığında, genelde "demokrasi" diye adlandırdığımız da bu kurumlar bütünüdür.[35] İkinci büyük dönüşümü Dahl, Cumhuriyet olarak adlandırır.[36] Dahl'a göre cumhuriyetçi gelenek, kökenleri Antik Yunan'ın demokratik düşünce ve uygulamalarından çok, Antik Yunan demokrasisinin en önemli eleştiricisine, Aristo'ya uzanan, sistematik ve tutarsız bir düşünce bütünüdür.[37]

> "Dahası, kendi siyasal ideallerinin bir ifadesi olarak cumhuriyetçilik, Atina'dan daha çok onun düşmanına, yani Sparta'ya ve hatta Roma'ya ve Venedik'e gözlerini çevirmiştir. Aristo'da temellerini bulan, cumhuriyet döneminin Roma'sı ile Venedik Cumhuriyeti'nin yüzyıllar boyu süren

[33] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 15.
[34] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 1.
[35] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 1.
[36] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 29.
[37] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 29.

deneyimleriyle biçimlenen, geç Rönesans döneminde Machiavelli gibi Floransa'lı yazarlar tarafından farklı ve hatta çatışan biçimlerde yorumlanan cumhuriyetçi gelenek, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda, İngiltere ile Amerika'da yeniden ifadelendirilmiş, biçimlendirilmiş ve yorumlanmıştır."[38]

Dahl'a göre Cumhuriyetçi gelenek, Antik Yunan demokratik düşüncesinden ayrılmış ve bazı bakımlardan ona karşıt nitelikte olmakla birlikte, yine de bu düşüncenin bazı varsayımlarını paylaşmıştır.[39] Dahl devamla şu soruyu sorar: "Cumhuriyetçi teori -ve genel olarak demokratik fikirler- ulus-devlet ölçeğinde uygulanabilir mi? Demokratik cumhuriyetçiliği büyük ölçekli toplumlara uygulama girişimi, eski Yunan'ın demokratik fikir ve kurumlarında olduğu gibi, cumhuriyetçi gelenekte de kapsamlı bir dönüşümü gerektirmektedir."[40]

Dahl'ın bu sorusu esasında çok kritik bir noktaya, ulus devletin krizine işaret ediyor. Bu kriz her ne kadar temsili demokrasinin krizi olarak görünse de, esasında ulus devlet krizinin bizatihi kendisidir. Nitekim Dahl, bu krizin aşılması için bir üçüncü bir dönüşüm ihtiyacından söz ediyor.

"Şu an üçüncü bir dönüşümün eşiğinde mi bulunuyoruz? Böyle ise, bu dönüşümü gerçekleştirmek için bir çaba göstermemiz gerekiyor mu?"[41]

Bu soruya verilecek yanıtlar, esasında ikinci bölümde tartışacağımız alternatif tezlerde işlenecek. Bu noktada Bookchin'in görüşlerine başvurmak gerek. Bookchin, Geurin'den aktararak şunları yazar: "Burjuvazinin filozofları, doğrudan demokrasinin büyük ülkelerde uygulanmasının olanaksız olduğunu belirtip buna neden olarak bütün yurttaşları tek bir toplantıda bir araya getirmenin maddi açıdan olanaksızlığını göstermişlerdir; zamanının toplumsal kuramcıları gibi Rousseau da aynı görüşü savunmuştur; ancak bu görüşün yanlışlığı kanıtlanmıştır. Komün, spontane bir şekilde, parlamenter sistemden çok daha doğrudan ve esnek olan bir temsili sistem bulmuştur; bütün temsili şekiller gibi bu sistem de mükemmel değildi ancak dezavantajları en aza indirilmişti."

[38] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 29.
[39] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 29.
[40] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 33.
[41] Dahl, **Demokrasi ve Eleştirileri,** s. 2.

Bookchin'e göre Komünün ve mahalle meclislerinin "temsili bir sistem olarak düşünülmesi kuşkuludur. Devrimciler, doğrudan demokrasiyi inşa ederken, bizim bildiğimiz meclis şekillerinin çok ötesine gitmiş, bunu da Jakobenlerin bile ulaşamadığı bir ulus devletin göbeğinde gerçekleştirmiştir.[42]

Politika, iktidarın vekillere tevdi edildiği bir sistem etrafında yürütülemez. "Temsili demokrasi", sözcük anlamıyla ele alındığında, kendi içinde bir çelişki barındırır. "Halkın kendini yönetmesi" anlamına gelen demokrasi kavramı, halkın "temsilciler yoluyla yönetmesi" kavramını içeren cumhuriyetçi görüş ile derin zıtlıklar oluşturur. 1780'lerde Konfederasyon Anayasasının yerini alan Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, Helen uygarlığında görülen özellikte bir demokrasi değil, Roma'dakine benzer bir cumhuriyet ortaya çıkardı. Roma Cumhuriyeti'ndekine benzer bir şekilde, kendilerine miras kalan halk meclisleri ve benzeri demokratik kurumları gönülsüzce üstlenmek zorunda kaldılar; bu meclisleri radikal biçimde genişletmeye çalışanlar büyük bir başarısızlığa uğramıştı.[43]

Bookchin'e göre, 1788 yılında ulusal anayasayı hazırlayan "Kurucu Babalar", oldukça merkezi bir cumhuriyet inşa ettiler.[44]

"Fakat aynı zamanda, temelde konfedere nitelikte olan, yüz yüze ilişkiye dayalı bir yerel demokrasiyi de kendi hükümet organları kapsamında kabul etmek zorunda kaldılar; oldukça radikal sayılabilecek bir "Temel Haklar Bildirgesi" huzursuz çiftçiler tarafından kabul ettirildi. Netice olarak Amerikan Anayasası, yerel demokrasi talepleriyle merkezi ulus devlet talepleri arasında tutarsız bir uzlaşmayı ifade eder."[45]

Nalbant'a göre, Amerikan Devrimi federatif bir cumhuriyet kurmuştu ve bu deneyim, Fransız Devrimi için önemli bir örnekti.[46]

Nalbant Amerikan ve Fransız devlet sistemlerinin felsefi arka planını şöyle özetler:

---

[42] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme,** s. 204 vd.
[43] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme,** s. 376.
[44] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme,** s. 365.
[45] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme,** s. 365.
[46] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 66.

"1788'de üç Amerikalı, Hamilton, Jay ve Madison'un yayımladığı Federalist adlı kitaptaki görüşlerin temeli önemli ölçüde Montesquieu idi. Fakat kısa bir süre içinde ABD'nin Kongre (federatif) Cumhuriyetinin Fransa ile bağdaşmazlığı ortaya çıkacaktır. Gerçekten ilk olarak ABD, daha önce bağımsız olan küçük cumhuriyetleri bir araya getirmekteydi. Oysa Fransa'da monarşi, belirli bir düzeyde merkezileşmeyi gerçekleştirmişti ve Amerikan tipi bir devlet modeli, birleştirici değil ayrıştırıcı olacaktı. İkinci olarak, federatif yapı, jakobenlerin eşitlikçi toplum tasarılarını gerçekleştirmenin önünde bir engeldi. Bu nedenle 21-22 Eylül 1992 tarihli kararname ile Ulusal konvansiyonun Krallığı kaldırmasının hemen ardından 25 Eylül 1792 tarihli bildirge ile "Fransız Cumhuriyeti tek ve bölünmezdir" hükmü kabul edilir. Böylece kongre çevresinde federatif bir birlik düşüncesi, tamamen reddedilmiş olmakta ve üniter devlet biçimine geçiş sağlanmaktaydı."[47]

"1789 Devrimi, Kralın birliğinde biçimlenen bu birliği, ulus ekseninde öngörmüştür. Böylece tek ve bölünmez olan ulus, yargı yetkisini yargıçlara delege etmiştir ve yürütme organı karşısında yargının bağımsızlığı da sağlanmıştı. Fakat Devrim sonrasında, Eski Rejimde olduğu gibi yargıda birliği sağlamak amacıyla 1790 tarihinde Yargıtay kurulmuştur. 1791 Anayasası da bu kurumu anayasallaştırırken, "Bütün krallık için tek bir Yargıtay bulunacaktır" hükmüyle yargı birliğini güvence altına almıştır."[48]

Fransa'da devrim öncesi döneme Eski Rejim adı verilir. Böylece devrimle birlikte kurulan Yeni Rejim'dir. Anayasal düzeniyle, yeni toplum projesiyle, idare aygıtıyla, yeni ideolojik dayanaklarıyla. Fakat Yeni Rejim, Eski Rejim incelenmeksizin anlaşılamaz. Devrim, her ne kadar geçmişin mirasını reddetme üzerine kurulu olsa da, özellikle mutlak monarşi dönemine bir yanıttır ve dolayısıyla, Eski Rejim'in sorunlarını çözmek iddiasındadır. Öte yandan, Devrim ertesi, yeni idare aygıtıyla ilgili olarak ortaya atıla düşüncelerin temelleri Eski Rejim'dedir. Montesquieu veya Rousseau olmaksızın, Siéyes'in ulusal egemenlik düşüncesi

[47] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 66.
[48] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 68.

oluşamayacağı gibi, Turgot gibi fizyokratlar olmasaydı, devrimin yerel yönetimlere bakışı da havada kalırdı ve katı merkeziyetçi, eşitlikçi bir diktatörlüğe dönüşürdü.[49]

Nalbant'a göre, Fransız Devrimi, yeni bir toplum yaratmayı da hedeflemiştir. "Bu toplumun üzerine kurulduğu ilke 'Akıl'dır. Akıl teklik ya da birlik düşüncesi üzerine kuruludur. Darcy, "Devrimin en özgün eseri, iktidar ile ülke arasında doğrudan ve münhasır bir ilişki kurmasıdır" der.[50] Ne var ki Fransız Devrimi, bütün bu radikal demokratik kazanımlarını Fransız burjuvazisinin ve sonrasında Napolyon'un devrimi çalmasıyla yitirecektir. Nitekim Napolyon 1799'da darbe yaptığında amacı, kendi ifadesiyle "Devrim kasırgasını", "düzenli işleyen bir mekanizma" ya dönüştürmekti."[51]

Bookchin'e göre, Büyük Fransız Devrimi, yerel yönetime dayalı konfederasyon idealini yeniden canlandırdı; fakat bu ideale bir süreklilik kazandıramadı.[52]

"Tabiri caizse, Jakoben diktatörlüğü, Fransa'yı Avrupa'nın en merkeziyetçi ulus devletlerinden birine dönüştürdü. Ancak konfederasyon ideali ortadan kalkmadı. Bu ideal, 1871 yılında kurulan Paris komünü ile kısa bir süre için parlak bir gerçeklik kazandı; bu komün ("kent meclisi"), Fransa'nın bütün kentlerine muazzam boyutta bir kentler konfederasyonu çatısı altında birleşmeleri çağrısında bulundu; varlığını iki ay sürdürdükten sonra, Üçüncü Cumhuriyetin birlikleri tarafından ortadan kaldırıldı. On sekizinci yüzyıl Paris komününün, Büyük Devrimin son yıllarında Jakoben kontrolündeki Meclise karşı uğrunda savaştığı ideal, on dokuzuncu yüzyıl komünü tarafından azimle gerçekleştirilmeye çalışıldı."[53]

Böylece Avrupa komünleri, birbirine karşıt iki yöne çekilmeye başlandı: Bir tarafta ulus devletin artıları, diğer tarafta ise toplumsal bir federasyon ideali yer alıyordu. Fransa ilkine klasik bir örnek oluşturdu; İsviçre Konfederasyonu ise ilk günleri göz önüne alındığında, ikinci türden bir örnekti.[54]

---

[49] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 72.
[50] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 80.
[51] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 89.
[52] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 263.
[53] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 263.
[54] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 220.

"Atina ve Roma sonuç olarak iki farklı türden halk hükümetinin, yani demokrasi ile cumhuriyetin efsanevi modelleri haline geldi.[55] Daha sonraları, toplumsal kuramcılar ile her türlü monarşik eğilimlerini yitiren politikacılar, cumhuriyetçi hükümet sistemini demokratik sisteme karşı açık bir şekilde yeğlediler."[56]

Bookchin'in söz konusu kavramsal tespiti, ulus devletin dönüşümü bağlamında inceleyeceğimiz alternatif tezler açısından temel bir ölçüt olacaktır. Bookchin'in Helen ve Roma modeli olarak adlandırdığı sistemleri, radikal demokratik model ve liberal demokratik model olarak kavramsallaştırdık. Buna göre, Helen modeli başlığı altında, Bookchin'in Komünalist Proje olarak adlandırdığı Liberteryen (Özgürlükçü) Belediyecilik modelini, Atina demokrasisinden Paris Komünü'ne, Fransız devriminin kent meclislerini, Sovyet devriminin ilk yıllarını ve son olarak İspanyol iç savaşındaki doğrudan demokrasi deneyimlerini inceleyeceğiz.

Roma modeli başlığı altında spesifik olarak, *dünya-sistemin* temsilcisi konumunda olan Avrupa Birliği Projesi'ni inceleyeceğiz.

1.2.2. Krizin Aşılması Nasıl Mümkün?

Ulus devlet krizine alternatif iki farklı model arayışı olduğunu belirttik. Bunlardan ilki, ulus devletin kendi içinde yaşadığı *yumuşak* dönüşümün adı olan Avrupa Birliği projesi, diğeri ise radikal ekolojist Murray Bookchin'in 20. yüzyılda geliştirdiği Komünalist Projedir.

Bookchin, başyapıtı olan 'Devrimci Halk Hareketleri Tarihi'nin ilk cildinde şunları yazar:

"Ortaçağ'daki Feodal Avrupa'nın bütün devrimci ve komünist hareketlerinin isyan alayı, Amerika'daki bağımsız koloni birlikleri ve Fransız Devrimi'nin yoksulları tüm görkemiyle akar. Heretik Hristiyan mezheplerinden Alman köylü isyanlarına, Mezopotamya ve Mısır'daki kabilesel eşitliği talep eden halk isyanlarından, İngiltere'deki Düzleyiciler ordusuna ve Kazıcılar kolonisine,

[55] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 98.
[56] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 98.

Amerikan Devrimi'nden sonra kurulan bağımsız kolonilere, New England Kent Meclisine ve Fransız Devrimi'nde takan köylü ve işçilerin oluşturduğu Paris meclislerine kadar tarihe yön veren bütün hareketler, toplumsal adaletsizliğin duvarlarında çatlaklar oluşturan isimsiz kahramanlar, kaybedenlerin tarihindeki onurlu yerlerini alırlar."[57]

Bookchin, bu mücadelelerin başarılı olması durumunda, özellikle Batı Avrupa tarihinin merkezi ulus-devletler yerine kent ve köylü konfederasyonlarından oluşan bir yönde dönüşmesinin güçlü bir olasılık olduğunun altını çizer.

Bookchin'e göre, ilk başta yapılması gereken, yurttaşlar meclisinin hayata geçirilmesidir. Antik çağdaki Mezopotamya ya da eski Yunan uygarlığı düşünüldüğünde, bu meclisler bize çok uzak ve hatta eski görünebilir; ancak Amerikan ve Fransız devrimlerindeki örnekler bize çok daha yakındır; 1871 yılındaki Paris komünündeki ve Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki halk meclisleri ise yaşamımızın bir parçasıdır. Burada, "ulus devletler çağı"nın sona erdirdiği "kentler çağı"ndan daha uzun ömürlü bir olgu söz konusudur. Görünüşe bakılırsa, bu meclislerin, yüz yüze karar almaya ve kişiselci olduğu kadar katılımcı bir politikaya dayalı bir yönetim sistemi isteyen insan ruhuna hitap eden bir yönü vardır. Ortak irade oluşturmak ve topluluklar yaratmak, sanki yalnızca toplumsal yönden istenen bir şey değil de insanın ruhundan kaynaklanan etik bir arzudur.[58]

Bookchin'e göre, yapılması gereken ikinci şey, bu meclislerin birbiriyle "konuşmasını" sağlamak, yani bir konfederasyon oluşturmaktır. Yerel yönetimlerden oluşan konfederasyonlara dayanan ulus benzeri yapıların oluşturulmasına yönelik talepler, Eski Yunan uygarlığından Paris Komününe kadar uzanıp, ulus devletin yerel işlerde belirleyici olmaya başladığı yakın geçmişe kadar gelir. Konfederasyon kavramı, en az yerel yönetim yaşamı kadar eskidir. Başlangıçta pek yaratıcı bir karaktere sahip olmayan ve daha çok savunma amacıyla kurulan bu birlikler, yereller içindeki ve yereller arasında ilişkilerde, insanlara esin kaynağı olacak türde olağanüstü bir özgürlük örneği sergilemiştir. "Konfederasyon" sözcüğü bile,

[57] Aktaran Ramazan Kaya, "Murray Bookchin'in Özgürlük Mirası", Birikim Dergisi, Bookchin, **Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine,** Dipnot Yayınları, Çev. Sezgin Ata, Ankara, 2011, s. 15.
[58] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 392 vd.

özgürlükçü nitelikte birlik oluşturmaya yönelik bir sözleşmeyi ifade etmektedir. İlk Amerikan Anayasası'nın bilinçli olarak Konfederasyon Sözleşmesi olarak adlandırılması dikkat çekicidir; ne kadar sınırlılıklara sahip olsa da bu ilk anayasanın yerine klinik bir gizlilikle "federal" anayasa getirilmiş ve yeni anayasa Hamilton ve destekçilerince, anayasal monarşiye en iyi alternatif olarak Amerikan halkına kabul ettirilmiştir.[59]

Kendisini "radikal ekolojist" olarak tanımlayan Bookchin, belediyeciliğin yeniden ve özgürlükçü bir tarzda canlandırılması gerektiğinin altını çizmekte ve "özgürlükçü belediyecilik" adını verdiği kuramını demokrasi üzerine inşa etmektedir.

"Bu projeye özgürlükçü belediyecilik adını verdim. Günümüzde potansiyel olarak çok önemli bir kamu yaşamı biçimi olan özgürlükçü belediyecilik, ortaçağdan 19.yüzyıla kadar şehirlerde uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Ortaya çıkmakta olan merkezi ulus-devletlere karşı koymak için değişen demokrasi derecelerinde uygulandı. Bugün özgürlükçü belediyecilik, politika teriminin özgün Helenik anlamını –gerçekten katılımcı bir demokratik kurumlar gövdesi aracılığıyla polisin meselelerinin yönetimi- yeniden ele geçirmeye ve ona hayatiyet kazandırmaya çalışmaktadır."[60]

"Ancak şurası bir gerçektir ki, ulus devlet önemli bir sorunla karşı karşıyadır ve kamusal alanın yeniden sorgulanması sürecinde, ortaya çıkacak olası sonuçların, doğrudan doğruya kamu yönetiminin etki alanı ve otorite düzeyini etkileyeceği rahatlıkla söylenebilir. Sonuçta ulus devletin nostaljik bir hayal haline geleceği savı ne kadar hayal ise, bu süreçte ulus devletin üstün konumunu yavaş yavaş kaybettiği ve egemenlik alanının küçüldüğü de o kadar gerçektir."[61]

[59] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 393.
[60] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 393.
[61] Mustafa Ökmen, "Uyum Sürecinin İdari Politiği/ Avrupa Birliği ve Türkiye", Hüseyin Özgür-Bekir Parlak, **Avrupa Perspektifinde Çağdaş Yerel Yönetimler**, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2006, s. 59.

İKİNCİ BÖLÜM
ALTERNATİF TEZLER

2.1. LİBERAL DEMOKRATİK TEZ –ROMA MODELİ

2.1.1. Avrupa Birliği Projesi

Bu başlık altında, ulus devlet krizinin, ulus devletin kendi içinde yaşayacağı dönüşümle aşılacağı tezini işleyeceğiz. Bu tezi "liberal demokratik tez" olarak adlandırıp buna Bookchin'den esinlenerek Roma Modeli dedik. Roma modelinde esasen Avrupa Birliği projesini inceleyeceğiz. Bu tercihin bir sebebi, neoliberal dönemde ulus devletin yaşadığı büyük dönüşüm ve bu dönüşümün bir sonucu olarak, Avrupa Birliği'nin, egemenliğin devri bağlamında spesifik bir örnek sunmasıdır.

Bu tercihin bir diğer sebebi ise, AB projesinin; ulus devlet krizinin, ulus devletin reddi üzerinden değil, ulus devletin yumuşak dönüşümüyle aşılabileceği tezi üzerinden kurgulanmasıdır. Nitekim bunu liberal demokratik model olarak adlandırmamızın sebebi budur.

AB projesinin, ulus devletin dönüşümü bağlamında iki farklı aşaması vardır. Birincisi, *supranational* (uluslarüstü) dönüşüm, ikincisi *infranational (uluslaraltı) dönüşüm.*[62]

2.1.1.1. Uluslarüstü Dönüşüm

Avrupa Birliği, esasen bir ulus devletler konfederasyonu olarak, yani *supranational* bir birlik olarak kurgulanmıştır. Başlangıçta ekonomik temelli olarak

[62] Keleş- Erbay, "Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, s. 4.

başlayan bu proje daha sonraları siyasal birleşme ve bütünleşmeye doğru ilerlemiştir.[63]

Düşünsel temelleri Orta Çağ'a kadar uzanan bütünleşmiş Avrupa ideali, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan gelişmeler neticesinde hız kazanabilmiştir.[64]

Avrupa bütünleşmesi, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ağır enkaz üzerinden yükselmiş ve bugüne değin çok başarılı bir model olarak varlığını sürdürmüştür. Avrupa Birliği projesi, bu yönüyle bir barış projesidir. Avrupa Birliği, bir barış projesi olmanın yanı sıra, aynı zamanda bir ulus devletler konfederasyonudur. Ulus devletlerin egemenlik haklarının önemli bir kısmını, uzlaşmayla bir üst birliğe devretmeleri esasında yeni bir durumdur.

Tarihte çeşitli konfederasyon örnekleri elbette yaşanmıştır. Ancak ulus devletlerin kurduğu konfederasyon bu anlamıyla yeni bir durumdur. Bunun sebebi, kuşkusuz ulus devletin, egemenlik paylaşımı konusunda çok kıskanç bir yapıya sahip olmasıdır. Bu da egemenliğin, bölünemez, paylaşılamaz ve devredilemez olarak kurgulanmasından ileri gelir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, küreselleşme ve neoliberal dönüşüm ile birlikte, ulus devletler de bir kriz dönemine girmiştir. Ve bu kriz zorunlu olarak, ulus devletleri bir dönüşüm yaşamaya mecbur kılmaktadır. Ulus devlet dönüşümünün en spesifik örneği hiç şüphesiz Avrupa Birliği üyesi ülkelerdir. Aktoprak'a göre, neoliberal dönüşümün ulus- devlet üzerindeki etkileri en açık şekilde AB üyeleri üzerinden gözlemlenebilir. Avrupa bütünleşmesi, egemenlik üzerinden tanımlanan geleneksel kimlik algılarını, toprak algısını, ulusu ve devletin geleneksel işlevlerini değiştirmektedir.[65]

Aktoprak bu süreci şöyle özetliyor: "AB, özellikle 1985-Avrupa Tek

[63] Muhammet Kösecik, "Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006, s. 3.

[64] Uysal Kerman, "Avrupa Birliği: Yerel ve Bölgesel Yönetimler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.2009, C.14, S.1, s. 274.

[65] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", s. 28.

Senedinden beri Avrupa bütünleşmesinin temel kurumudur ve neoliberal dönemde egemenliğin dönüşümüne dair en somut örnek olarak karşımızdadır. Egemenliğin dönüşümü bu dönemde devletin giderek geri plana çekilmesiyle birlikte küresel bağlamda tartışılan bir konu olsa da, AB çerçevesinde açık bir şekilde hem ulus-altı hem ulus-üstü farklı ekonomik ve siyasi ağların gelişmesiyle yaşanmaktadır. En önemli ulus-üstü ağ AB'nin ta kendisidir. Devletin egemenliğini somutlaştırdığı ekonomiden eğitime, sağlıktan balıkçılığa ve tarıma kadar pek çok ülkesel politika üye ülkeler tarafından AB müktesebatına uygun hale getirilmiş, bu alanlarda merkezî iktidarın sahip olduğu yetkilerin önemli bir kısmı AB lehine kısıtlanmıştır."[66]

Nalbant'a göre, Avrupa bütünleşmesi anlamında Avrupa Birliği, dünyanın farklı yerlerinde gerçekleşmekte olan ulusalüstü bütünleşme girişimlerine karşı Avrupa ulus devletlerinin çağın eğilimini yakalama uğraşıdır.[67] Nalbant, ulus devletlerin ilk olarak Avrupa'da doğduğunu ifade eder. Ancak günümüzde Avrupa, ulus devletlere karşı bir yöneliş içindedir. Avrupa bütünleşmesinin mimarlarından Jean Monet, "egemen uluslar ancak bu günün sorunlarının çözümünde bir çerçevedir. Avrupa Topluluğu ise, yarının dünyasının örgütlenme biçimlerinin bir aşamasıdır" diyerek Avrupa bütünleşmesinin anlamını belirlemişti.[68]

Nalbant devamla şu soruyu sorar: "Kurulmak istenen Avrupa Devleti bir konfederasyon mu, bir federasyon mu, yoksa bir üniter devlet mi olacaktır?"[69] Nalbant'ın yanıtı şu şekildedir: "Federalizm ile Konfederalizm arasında bir aşamada olan Avrupa Birliği'nin (AB) meşruluk dayanağı, ancak bir Avrupa ulusunun doğuşuyla mümkündür. Bu nedenle günümüz Avrupa'sında ulus devlet ve bölgeselleşme sorunları AB örgütlenmesi ve yetkileri dikkate alınmaksızın incelenemez. Avrupa bütünleşmesinin tamamlayıcı ayağı, ulus devletin ulus altı çözülüşüdür. Kuşkusuz artık Bölgeler Avrupa'sından söz eden yazarlar da bu gelişmeyi açıklama uğraşı içindedir."[70]

Kemal Gözler, Maastricht Antlaşmasından sonraki durumu itibariyle, Avrupa

[66] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", s. 28.
[67] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 6.
[68] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 369.
[69] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 6.
[70] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 369.

Birliği'nin hukuki şeklinin konfederasyon ile federasyon arasında bir yerde olduğu görüşündedir.[71] Gözler'e göre, AB, bugün itibariyle konfederasyondan daha ileridir, ama henüz federasyon değildir.[72]

Gözler, bunun gerekçelerini ise şöyle sıralar:

1- "AB konfederasyon şeklini çoktan aşmıştır. Çünkü (1) Avrupa Birliği'nin uluslararası bir tüzel kişiliği vardır. (2) Avrupa Birliği'nin düzenlemeleri ve kararları üye devletlerin uyruklarına doğrudan doğruya uygulanabilir niteliktedir. (3) Avrupa Birliği'nde bazı kararların alınması için oybirliği şart değildir. Örneğin Bakanlar Konseyi bazı konularda nitelikli çoğunlukla ve hatta salt çoğunlukla karar alabilmektedir."[73]

2- "Ancak Avrupa Birliği henüz federasyon seviyesine de gelmemiştir. Çünkü (1) AB, bir anayasaya değil bir uluslararası antlaşmaya (1992 Maastricht Antlaşması ve 2007 Lizbon Antlaşması) dayanmaktadır. Günlük dilde Avrupa Birliği Anayasası olarak anılan ve 2004 yılında reddedildiği için yürürlüğe giremeyen metin de gerçekte bir Anayasa değil, bir adının da açıkça işaret ettiği gibi uluslararası antlaşma idi. (2) Avrupa birliğinde savunma ve dış politika konusunda ortak bir politika ve bu amaçla kurulmuş Avrupa yapılar da yoktur. Bu alanlarda her üye devlet kendi işlerini kendi yürütür. (3) Avrupa Birliğinde gerçek anlamda federal yürütme ve federal yasama organı da bulunmamaktadır. (4) Avrupa Birliği'nde üye devletlerin eşit temsili esasına dayalı bir ikinci meclis mevcut değildir."[74]

Kurulmakta olan Avrupa ulusal üstü devleti henüz ilk adımlarındadır. Ancak güçlü bir normatif düzen kurmuş durumdadır. Eğer bir Avrupa devleti kurulacaksa, bu devlet Avrupa uluslarının ulusal kimliğini dikkate almak zorunda olduğu için, bir üniter devlet biçiminde olmayacağı açıktır. Konfederal tipte bir örgütlenme ise, oybirliğinin aranması ve veto gibi karar almayı imkansızlaştıran teknikleri

[71] Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi,** Ekin Yayınları, Bursa, 2011, s. 487.
[72] Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi,** s. 487.
[73] Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 488.
[74] Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 488.

bünyesinde barındırdığı için benimsenmemektedir. O halde er ya da geç Avrupa federal bir devlet olacaktır; eğer bu bütünleşme perspektifini ulusal direnişler yüzünden yitirmezse.[75]

2.1.1.2. Ulusaltı Dönüşüm- Bölgeler Avrupası Mı?

Bu başlık altında özel olarak Avrupa Birliği'ni incelememizin sebebi; neoliberal dönemde ulus devletin yaşadığı büyük dönüşüm ve bu dönüşümün bir sonucu olarak, Avrupa Birliği'nin, egemenliğin devri bağlamında spesifik bir örnek sunmasıdır.

AB ülkelerinde egemenliğin devri iki farklı boyutta gerçekleşir. Birincisi, ulus devletlerin egemenlik yetkilerinin önemli bir kısmını –ki bunlar genelde dış işlerini ilgilendirir- Birliğin organlarına devretmesi; ikinci ise bu yetkilerin bir kısmını –bunlar ise genelde iç işlerini ilgilendirir- bölgelere devretmesi şeklinde gelişir.

Esen'e göre, günümüzde Avrupa Birliği uluslar üstü nitelikte bir siyasal oluşumdur. Bu siyasal oluşumun isleyişinde üye ulus-devletler çok önemli bir konuma sahiptir.

Esen'e göre AB, ulus-üstü seviyede geliştirdiği bölgesel politikalarla üye devletlerin bölgesel politikalarının temellerini hem belirlemekte hem de desteklemektedir. Neoliberalizmle tarihsel bir uyum içinde, AB 1980'lerden itibaren bölgesel fonlarda artışa gitmiş, yerel yönetimlerde reformu gündemine almıştır. 1994'te kurulan AB Bölgeler Komitesi bu sürecin bir sonucudur.[76]

Ulus devlet dönüşümünün *uluslaraltı* boyutu, egemenliğin ulus altı birimlere devri şeklinde gelişir. Bu da bölge gerçeği olarak karşımıza çıkar. Burada ulus devletler egemenlik yetkilerinin bir kısmını ulus altı birimlere, yani bölgelere devretmektedirler. Bu da bölgesel politikalar olarak karşımıza çıkar.

Aktoprak bu süreci de şöyle yazar: "AB çerçevesinde 1980'lerden itibaren geleneksel ulus-devlet algısını dönüştüren bir diğer önemli gelişme de bölgesel politikalardır. Bölgesel politika neoliberalizme özgü bir kavram değildir, ama

[75] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 374.
[76] Esen, "Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi", s. 89.

neoliberal dönemde işlevi farklılaşan bir politikadır. Neoliberalizmle birlikte bölgeler hem küresel pazar hem Avrupa pazarı açısından önemli ekonomik aktörler olarak yeniden biçimlenir ve devletin merkeziliğini ortadan kaldıran ulus-altı aktörler olarak önem kazanır."[77]

Nalbant bölgeyi şöyle tanımlar: "Bir yönetim birimi olarak bölge çok değişik anlamlar ifade eder. Bölge 1992-1994 yıllarında Belçika'da federalizme geçildiğinden bu yana bir federe devlettir. İspanya'da ise Özerk Topluluk adını almakla birlikte tıpkı İtalyan bölgeleri gibi siyasal bölgelerdir oysa Fransa'da bölge bir yerel yönetim kuruluşundan başka bir şey değildir.[78] Nalbant'a göre bölgeselleşme, devletin altında ama illerin üstünde yeni bir idari-siyasal birimin yönetim aygıtına monte edilmesidir. Bölgeselleşme kimi zaman yeni bir devlet biçiminin ortaya çıkışına yol açar (İspanya, İtalya); kimi zaman üniter bir devletin temel özelliklerine uyum gösterir (Fransa). Küreselleşmeye gelince, bu kavramdan kastedilen ulusalüstü bütünleşme sürecidir. Üniter devlet bir yandan ulusalaltı düzeyde bölgeselleşirken; diğer yandan ulusalüstü düzeyde bütünleşmektedir. Böylece bölgeselleşme ve küreselleşme ilişkisi üniter devletin biçim değiştirmesine kapıları aralamaktadır.[79]

Nalbant bölgeciliği ise şöyle açıklar: "Bölgecilik XIX. yüzyıl sonlarında merkeziyetçiliğe karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bir siyasal çizgidir. Bu hareket, XX. yüzyılda, özellikle iki dünya arasında ve II. Dünya Savaşı sonrasında çağdaş bir görünüm almıştır. Bölgecilik siyasal çizgisi, hemen hemen bütün merkezi Avrupa devletlerinde gelişmiştir. Bu siyasal hareketin geliştiği beş ülkenin ikisinde bugün siyasal bölgeler bulunmaktadır (İtalya ve İspanya); birisinde bölgeler birer yerel yönetimdir ve "bölgeciliğe karşı bölgeselleşme" gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir (Fransa), Belçika federal bir devlettir; Birleşik Krallıkta ise İngiltere'den ayırıcı nitelikte Galler Memleketi (Ülkesi), İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın temsili sağlanmıştır.[80]

[77] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", s. 28.
[78] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 254.
[79] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 3.
[80] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 46.

İspanya'nın 1973 Anayasası ve ardından kısa süre yürürlükte kalan 1931 Anayasası, bölgeciliğin yansıdığı ve anayasal düzeyde düzenlendiği iki önemli belgedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgeselleşme, 1947 İtalyan Anayasasında, 1970 sonrası Belçika'da anayasa değişikliklerinde, 1975 sonrası Birleşik Krallıkta reddedilen bölgelere yetki aktarımı tasarısında, 1976 Portekiz ve 1978 İspanyol Anayasalarında ifadesini bulmuştur. Fransa'da ise bölgeselleşme, bölgecilik akımının taleplerini kısmen içine alacak biçimde, 1982 yılından sonra yasal düzenlemelerde yaşama geçirilmiştir.[81]

Nalbant'a göre Avrupa'da bölgesel devletler, üniter devletlerin başarısızlığının bir sonucudur.[82] Tarihsel olarak, Avrupa kıtasındaki bölgelerin ortaya çıkışı, ulus-devletlerin doğumundan önceki döneme aittir. 16. yüzyılda ulus-devletlerin oluşumunun başlangıcında, Avrupa, beş yüzden fazla bağımsız devlet, dukalık, piskoposluk ve özyönetime sahip kentler gibi teritoryal birimden oluşuyordu. Bu bölgeler, tarihi süreçte, göçler ve işgallerin sonucu olarak çeşitli ırkları barındırmışlardır. Devletler ulus-devlet olarak örgütlenmeye başladıklarında, bu birimler de kendi aralarında bölgesel ortaklıklar oluşturup direnmeye başlamışlardır. Dolayısıyla, bugün sıklıkla telaffuz edilen "Bölgeler Avrupası" modelinin temeli, aslında, ulus- devletlerin oluşumundan önceye, 1500'lü yıllara ait bir gerçekliktir. Bu olgu, bugün Avrupa Birliği bütünleşmesi ekseninde yıpranan ulus-devletlerle tekrar gün yüzüne çıkmaktadır.[83]

Geleceğin Birleşik Avrupa'sının temel taşlarını, asıl birimlerini ulus devletlerin mi yoksa bölgelerin mi oluşturacağı konusunda bir mutabakat yoktur. Lakin bu alanda bölgelerin gücünden yararlanmanın önemini kimse inkar etmiyor.[84] Keleş, geleceğin Birleşik Avrupa'sının, bölgesel ve yerel yönetimlere olduğu kadar, ulusal devletlerin bizatihi kendisine de dayanacağı iddiasındadır. Ona göre, kimi alanlarda merkezileşme ve kimi başka alanlarda da yerinden yönetim ve bölgeselleşme, birbirleriyle bağdaştırılması olanaksız istekler değildir. Her ikisi de

[81] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 46.
[82] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 6.
[83] Ahmet Selçuk Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Demokrasi Başvuru Çerçeve Belgesi**, s. 51.
[84] Keleş, "Bölge Gerçeği ve Avrupa", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 7, Sayı 2, Anakara, 1998, s. 7.

birlikte birbirlerini bütünleme durumunda olan, demokratik ve çeşitliliğe saygılı bir Birleşik Avrupa'nın dayanacağı temel ilkeleri oluşturmaktadırlar.[85]

Bölgelerin ve bölgeselleşmenin giderek önem kazanması, kuşkusuz, egemen devletin ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir. Eskiye nazaran önemi azalmış da olsa, ulus-devlet varlığını sürdürecektir.[86]

Bölgesel yönetimler, Birlik içindeki birçok alanda daha güçlü bir bütünleşmenin en güçlü destekçileri arasında yer almaktadır. Çoğu Avrupa politikaları bölgeler tarafından uygulamaya geçirildiği için bölgeler, Avrupa karar alma mekanizmaları üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Ancak bölgelerin konumu üzerinde iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım, ulusal hükümetlerin bu süreçler üzerinde kontrol sağlamaları durumunda, Topluluk kurumlarının hükümetler arası nitelikte kalmasını temin edip kendi konumlarını güçlendirebileceklerini savunurken, ikinci yaklaşım ise, ulus devletlerin bir "Bölgeler Avrupası" (*Europe of the Regions*) lehine ortadan kalktığı yeni bir siyasi yapıyı öngörmektedir.[87]

Keleş ve Erbay, bölgelerden oluşan bir Avrupa (Europe des Regions) düşüncesinin, uzun süre, Avrupa'nın batısındaki ulusal hareketleri önleyebilecek bir güvence olarak algılandığını iddia eder. 1989' da, ilk kez, Münih'te Avrupa'daki tüm bölgeci akımların temsilcilerini bir araya getiren konferans bu amaçla toplanmıştır. Bavyera Eyaleti başbakanı Max Streibl'in o konferansta söylediği şu sözler, hareketin dayandığı düşünceyi açıkça ortaya koyuyordu: "Bölgeler, Avrupa'yı oluşturan antika taşlarıdır. Bu bağlamda, insanlar İspanyol ya da Belçikalı olmaktan çok Katalan ya da Wallon'durlar".[88]

Keleş ve Erbay bu noktada Avrupa Birliği ülkelerinin bölgesel yapısı konusunda dörtlü bir sınıflandırma yapıyor. Buna göre;

1- **Federal ya da federal eğilimli ülkeler:** *(Almanya, Avusturya, İsviçre, Belçika, İtalya ve İspanya dahil):* Bu ülkelerin karakteristik özelliği,

[85] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 105.
[86] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 104.
[87] Kerman, "Avrupa Birliği: Yerel ve Bölgesel Yönetimler" s. 276.
[88] Keleş- Erbay, "Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı", s. 6.

bölgelerinin yasama gücüne sahip olmalarıdır. Diğer gruplarda bu durum istisnaidir.

Bu ülkelerden, Almanya, Avusturya ve Belçika federal; İspanya ve İtalya ise bölgesel devletlerdir. İsviçre ise, her ne kadar doktrinde federasyon olarak kabul edilse de, kanımızca İsviçre kendi özgünlükleri olan bir Konfederasyondur.

İsviçre Konfederasyonu'nu üçüncü bölümde, tezimizin ana iddiası olarak, ayrıntılarıyla işleyeceğiz. O yüzden şimdilik detaylarına girmiyoruz.

2- **Orta ve Doğu Avrupa'da geçiş sürecinde olan yeni ülkeler:** Geçiş sürecindeki Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri açıkça ayrı bir grup oluşturmaktadırlar. Eski rejimden kalan merkezi eğilimler özellikle devletin bölgesel yapılanması alanında tam anlamıyla aşılamamıştır.

3- **Kuzey Avrupa ve Britanya Adaları:** *(UK, Kuzey İrlanda, Hollanda, Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya, İzlanda):* Güney ülkelerinden farklı bir yapı taşıyan Kuzey Avrupa ve Britanya adalarında yerel yönetim birimi çoğunlukla belediyelerdir. Nadiren bölge terimiyle adlandırılan ikinci seviyedeki yapılanma, oldukça küçük birimleri içeren "district" tipi yapılanmalardır. Bunların amacı, devletle belediyeler arasında orta seviyede siyasi bir birim olmaktan çok belli fonksiyonel sorumlulukları başlatmaktır.

4- **Fransa modelinden etkilenen güneyin üniter devletleri:** *(Fransa, Portekiz ve Akdeniz ülkeleri):* Batı Avrupa'da, üniter devletler siyasi kültür ve yönetim gelenekleri bakımından iki gruba ayrılmaktadır. Farklı derecelerde de olsa, Güney ülkeleri Fransız sisteminden etkilenmiştir. Aynı etki, bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de vardır. Ancak uzun bir komünist süreçten geçmiş bu ülkeler farklı konumdadır. (Fransız sisteminden farklı bir biçimde etkilenmişlerdir ve bu etkiler farklı sonuçlar doğurmuştur.[89]

Başlangıçta üniter yapıya sahip olan İtalya, Belçika, İspanya ve Portekiz gibi

[89] Keleş-Erbay, "Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı", s. 24.

ülkeler iç ve dış dinamiklerin etkisiyle üniter yapıdan bölgesel devlete doğru bir süreç yaşamışlardır. Aslında Avrupa Birliği de bu süreci hızlandırmıştır. Zira bölgelerden oluşan bir Avrupa fikri ciddi manada tartışılmış ve hala tartışılmaktadır.[90]

Bir federal Avrupa özlemi içinde olanlar, bölgelere federalizmin unsurları olarak bakmayı yeğlemektedirler. Avrupa federalizmini de, ulusal çaptaki federalizmin daha büyük ölçekteki bir modeli olarak görmektedirler. Gerek Avrupa hukuku, gerekse Avrupa Konseyi'nce hazırlanmış olan Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, bölgelere daha çok özerklik tanınmasını ve aralarında işbirliği yapılmasını özendirici niteliktedirler. 1992 Maastricht Antlaşmasıyla kurulması öngörülen Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi, bölgeselleşmeyi özendirmenin somut örneklerinden biridir. Bu yöndeki oluşumlar türlü adlar taşıyan fonlar yardımıyla da desteklenmektedir. Bu anlamda, Avrupa "bölgelerin dostu, devletlerin hasmı haline gelme eğilimindedir, diyenler vardır.[91]

Ayşegül Mengi, Avrupa Birliği'nin, Birlik, ulus-devletler ve bölgelerden oluşan üç basamaklı bir yapı görünümünde olduğu iddiasındadır.[92] Ona göre bu yapı içerisinde, Avrupa bütünleşmesi yaşanırken, ulus-devletlerin egemenliklerinin aşınmaya başlaması dolayısıyla Birlik boyutunda bir merkezileşme yaşanmaktadır. Bu merkezileşme eğilimine bir tepki olarak bölgeselleşme, bölgeler ve bölgecilik hareketlerinin önem kazandığı belirtilmektedir.[93]

Yeşeren Eliçin Arıkan da bölge olgusuna dikkati çeker ve şu önemli hususun altını çizer: "Birliğin geleceği açısından bölgeler ve bir 'Yurttaşlar Avrupası' yaratma hedefi bugün her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır. 'Bölgeler Avrupası' bazı yazarların öne sürdüğü gibi gerçekleşme şansı fazla olmayan bir fikir olabilir, ulus devletler hiçbir zaman tam olarak sahneden çekilmeyebilirler, Avrupa bütünleşmesi mutlaka bölgeler üzerinden gerçekleşmeyebilir ancak bölgelerin ekonomik ve kültürel kimlikleri ile en önemli aktörlerden biri oldukları ve öyle kalacakları hiç şüphe götürmeyen bir gerçektir. Esasen gerek küreselleşme, gerek

[90] Karaarslan, **Özerklik ve Denetim Açısından Yerel Yönetimler Reformu**, s. 53.
[91] Keleş-Erbay, "Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı", s. 10.
[92] Aktaran Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Demokrasi Başvuru Çerçeve Belgesi**, s. 60.
[93] Can, Avrupa **Birliği Bölgesel Demokrasi Başvuru Çerçeve Belgesi**, s. 60.

yerelleşme, gerekse bütünleşme süreçlerinin bölgesel dinamikleri desteklediği izlenmektedir."[94]

Bölgeci akımlar, doğal olarak ulus-devlete sıcak bakmazlar. Bu akımlar karşısında, devlet kendini federal sistemi benimsemeye zorlamış bulabilir. Federal bir yapı içinde, bölgeler, eğitim, adalet, güvenlik, sağlık, kent planlaması gibi kimi alanlarda birtakım ayrıcalıklardan yararlanırlar. Federal devlet ise, dış politika, savunma, para ve ekonomik kalkınma gibi konuların tekelini elinde tutar. Avrupa'daki bölgeciler, tarihin akışının federal sistem doğrultusunda olduğu düşüncesindedirler. Bilindiği gibi Belçika, Almanya, İsviçre federal devletlerdir. Ama İtalya da bu yola girmiş sayılabilir. İspanya ise fiili olarak (de facto) federal bir devlet özelliği kazanmış gibidir.[95]

"Kısaca ulus devletler, uluslar ötesi yeni aktörler ve bölgeselleşme eğilimleriyle üstten bir baskıya maruz kalırken, etnik akımlar tarafından da alttan sıkıştırılmaktadır."[96] Bu umut çerçevesinde AB'nin, Birlik, ulus-devletler ve bölgelerden oluşan üçlü bir yapılanması istenilmekte ve Maastricht Ant1aşması ile bu yönde bir sürecin başladığı dile getirilmekte; demokratik bir 'Yurttaşlar Avrupa'sının bunu gerektirdiği Avrupa çevrelerinde ifade edilmektedir.[97]

"Özetle, başladığımız noktaya geri dönebiliriz. İspanya ve Katalonya örneklerinde ele aldığımız gibi, günümüzde ne ulus-devletin tamamen ortadan kalkması ne de ulus-devlet kurma hayalinin sona ermesi söz konusudur. Fakat artık başka bir ulus-devletten bahsettiğimiz kesindir; ulus tanımı da farklıdır, devlet tanımı da."[98]

---

[94] Yeşeren Eliçin Arıkan, "Avrupa Bütünleşmesi ve Bölgecilik", **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006, s. 126.

[95] Keleş- Erbay, "Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı", s. 8.

[96] Mustafa Ökmen, "Uyum Sürecinin İdari Politiği/ Avrupa Birliği ve Türkiye", Hüseyin Özgür- Bekir Parlak, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler,** Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul, 2006, s. 59.

[97] Mehmet Özel, "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme ve Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 58, S. 1, Ankara, 2003, s. 116.

[98] Aktoprak, "Ulus Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", **Dipnot Dergisi**, s. 22.

2.2. RADİKAL DEMOKRATİK TEZ –HELEN MODELİ

2.2.1. Genel Olarak

Devlet olgusunun uzun erimli bir inşa süreci olduğunu belirttik. Ulus devlet modeli bu sürecin son halkası olarak, günümüz modern dünya sisteminin çevresinde şekillendiği bir devlet modelidir. Ancak bu model kanımızca, güncel bir kriz dönemine girmiştir.

Ulus devletin yaşadığı bu krize alternatif olarak, ilk bölümde belirttiğimiz iki ayrı model önerisi geliştirilmiştir. Bunlar, Bookchin'den mülhemle, Helen ve Roma modeli olarak formüle edilmeye çalışıldı.

Helen modelinde öncelikli ve esas olarak, Amerikalı radikal ekolojist teorisyen Murray Bookchin'in Komünalist Proje adını verdiği Özgürlükçü Belediyecilik (Libertarian Municipality) modeli incelenmiştir. Diğer başlıklarda ise sırasıyla, Atina Demokrasi, Fransız Devriminin kent meclisleri, Paris Komünü deneyimi, Sovyet devriminin ilk yılları ve İspanyol iç savaşında Madrid ve Barselona'daki anarşist işçilerin kurduğu özyönetimler işlenmiştir.

Bu başlıkları bu şekilde sınırlı tutmak esasında bilinçli bir tercihti. Merkeziyetçi sistemlere karşı tarih boyunca geliştirilen formüller elbette çok çeşitlidir. Ancak biz burada, bunlardan birkaçını işleyeceğiz. Bunu yaparken, ana izleğimiz Bookchin'in Özgürlükçü Belediyecilik Kuramı olacaktır.

2.2.2. Atina Demokrasisi –Doğrudan Demokrasinin İlk Örneği

Robert Dahl'a göre, Eski Yunanca demos (halk) ve kratos (iktidar) sözcüklerini bileştirerek demokrasi terimini ilk kullanan Yunanlılar, kuvetle muhtemel Atinalılar olmuştur.[99] Buna göre, demokrasi özellikle Atinalılar ve diğer Yunanlılar tarafından Atina'nın ve Yunanistan'ın diğer kentlerinin yönetim sistemini açıklamak için kullanılıyordu.[100]

Dahl'a göre, Atina'daki demokrasi, Yunan demokrasileri arasında en

[99] Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s. 19.
[100] Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s. 20.

önemlisi, o zaman ve bugün de en iyi bilinenidir; siyaset felsefesi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur ve daha sonraları sık sık, halk katılımının, bir başka deyişle katılımcı demokrasinin ilk örneği olarak gösterilmiştir.[101]

Demokrasi kavramı Atik Yunan'dan beri var olan ve yaklaşık 2500 yıllık uzun bir geçmişe sahip olan sosyal-siyasal bir idealdir. Ancak demokrasi kavramının modern kullanımı Batı'da18. yüzyıl sonlarındaki devrimlere dayanmaktadır.[102]

Atina demokrasisi tarih biliminin kaydettiği, bilinen en eski radikal demokrasi örneğidir. Bundan evvel kuşkusuz başka radikal demokrasi deneyimleri yaşanmıştır. Özellikle Mezopotamya uygarlıklarında radikal demokrasinin çeşitli örneklerinin yaşandığı tarih bilimince tespit edilmiştir. Ancak Atina demokrasisi bunun en sistematik ve rasyonel örneğidir. Bunda kuşkusuz Antik felsefenin yarattığı özgürlükçü atmosferin belirleyici bir etkisi vardır. Özellikle Aristo'nun geliştirdiği demokrasiye dair kuramlar çağdaş siyaset felsefesinin temelini oluşturmuştur.

Atina demokrasisini bu denli önemli kılan bir diğer etken kuşkusuz kent ortamının yarattığı özgürlükçü havadır. Henri Pirenne, kentlerin, insanlar arasında yurttaşlık statüsü yönünden eşitlik getirdiğini belirtir. Bu değişimin, Alman atasözündeki "Kent havası insanı özgür kılar" (Die Staedtluft macht frei) özdeyişiyle yakından ilgili olduğunu vurgular.[103]

Keleş'e göre, antik kent, kendi kendini yöneten, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu en küçük, demokratik bir idari birimdi. Politik bir işlevi, karar alma gücü ve yetkileri vardı. Antik sitenin, idari ve dinsel özerkliği ile birlikte, bu politik rolü, Roma İmparatorluğunun egemenliğine değin sürmüştür. Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla, hemen hemen her yerde kent idarelerinin de yıkıldığı görülür.[104]

Yunanca'da "polis" denilen kent-devleti (city-state) Antik Yunan'da siyasal düşüncenin temel kavramlarından biriydi. Helen düşünürleri, kenti toplumsal

[101] Dahl, **Demokrasi Üzerine**, s. 20.
[102] Aktaran Karaarslan, **Özerklik ve Denetim Açıcından Yerel Yönetimler Reformu**, s. 82.
[103] Henri Pirenne, Medieval Cities, Anchor Books, New York 1956, 138, Aktaran Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, Ankara, 2016, s. 38.
[104] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 37 vd.

yaşamın en gelişmiş örgütlenme modeli ve ideal toplumu yaratmaya en elverişli ortam olarak algılamışlardır. Hem Platon, hem de Aristo, mükemmel kent-devletlerini oluşturmanın yöntemlerini aramışlardır. Ünlü Arap düşünürü İbn-i Haldun da İslam rejimlerinin yükseliş ve düşüşlerinin çözümlenmesinde kenti temel almıştır.[105]

Bookchin'e göre, politika, daha çok, neredeyse tanım gereği, özgür yurttaşların kendi beledi işlerini yönetmeye ve kendi özgürlüklerini savunmaya aktif katılımları demektir. Şu bile söylenebilir: Politika, 1790'ların Fransız devrimcilerinin *civicisme* diye adlandırdıkları şeyin "somutlaşmış" halidir. Gerçekten de politika sözcüğü (son derece yerinde bir anlam kazanacak şekilde) Yunanca kent anlamına gelen *polis* sözcüğünü içerir; onun (demokrasi sözcüğüyle birlikte) klasik Atina'daki kullanımı kentin yurttaşlarca doğrudan yönetilmesini anlatır. Yüzyıllar süren ve özellikle de sınıfların oluşumunun damgasını vurduğu kent, gerilme, devletin doğuşu ve onun, politik alanı soğurarak aşındırması açısından elzemdi.[106]

Keleş'e göre, politika ile kent ve kentsel yaşam arasında çok eski, tarihsel ilişkiler vardır. Ona göre birçok düşünür, kente, uygarlığın da, demokrasinin de beşiği gözüyle bakmıştır. Tarih boyunca, yerel yönetimlerin devlet kurumundan evvel ortaya çıktığını öne süren düşünürler de vardır. Antik Yunan'da Atina, bir Kent-Devleti idi.[107]

Kentle uygarlık ve politika arasındaki ilişki, birçok dillere de yansımıştır. Kent (civitas) Latin dillerinde uygarlık (civilization) ile özdeş sayılmaktadır. Arap dillerinde de Medina'nın kentin, medeniyetin ise uygarlığın karşılığı olduğu bilinmektedir. Yunancadaki kent (polis) ve siyaset (politika) sözcükleri arasında yalnız anlamsal, fakat aynı zamanda dilbilimsel ilişkiler de vardır. Polis ve Politeia (devlet) sözcükleri aynı anlam içeriğine sahiptirler.[108]

Kentle uygarlık arasındaki ilişkiye Bookchin de dikkat çekmiştir. Ona göre uygarlık (civilization) teriminin kökeni, Latince'de genellikle kent anlamında

[105] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 38.
[106] Bookchin, **Geleceğin Devrimi**, s. 40.
[107] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 132.
[108] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s, 132.

kullanılan *civitas* sözcüğüdür; kültürel inceliği belirten bu sözcük, Batı dünyasında geleneksel olarak kentli olmanın göstergesi sayılır. İster ilahi ister seküler olsun, ütopik görüşlerimizin çoğu kent şeklinde tasarlanmıştır; öbür dünya "Yeni Kudüs" olarak nitelendirilir; eski Yunan kent devletleri ise sekülerlik idealleri olarak ele alınır.[109]

Bookchin'e göre kent, devletin değil, terimin Helenik dünyadaki demokratik anlamıyla, politikanın ve uygarlığın asli ve özgün alanı olagelmiştir.[110]

Bookchin, Atina demokrasisine -eksik bulmakla beraber- çok büyük bir önem atfeder. O'na göre Batı'nın demokrasi geleneğinin kaynağı olan Atina demokrasisi, halkın komünal meclislerinde ve bu yerel yönetim meclislerinin içinde yer aldığı konfederasyonlarda gerçekleşen yüz yüze karar alma süreçlerine dayanıyordu.[111] İki bin yıldan fazla bir süre boyunca Aristo'nun siyasi yazıları; insanların akıl, öz bilinç ve iyi yaşam potansiyellerini gerçekleştirmesini sağlayan bir alan olarak kente dair idrakimizi artırmaya hizmet etmiştir.[112]

Yerel yönetim demokrasisinin örnekleri sadece Eski Yunan ile sınırlı değildir. Tam tersine, sınıf farklılaşmalarının devletin ortaya çıkmasına yol açmasından çok önceleri, göreceli olarak seküler bir nitelik taşıyan birçok kent yerel demokrasinin ilk kurumsal yapılarını oluşturmuştu. Yedi ya da sekiz bin yıl kadar önce "kent devrimi" denilen şeyin başlangıcında, antik Sümer kentlerinde halk meclislerinin varlık göstermiş olması muhtemeldir. Bu halk meclisleri antik Yunanlarda kuşkuya yer bırakmayacak şekilde görülmüş ve cumhuriyet dönemi Roma'sında halkın iktidar merkezleri olmuştu.[113]

Bookchin'e göre, kabile nasıl kentten çok önce ortaya çıkmışsa, kent de devletten çok önce, çoğu kez de ona karşıt olarak ortaya çıkmıştır. Dicle ve Fırat nehirleri arsındaki Mezopotamya bölgesinde yaklaşık altı bin yıl önce ilk kentler kuruldu; bu kentlerin kendi aralarındaki çatışmalar yüzünden devlet benzeri kurumlar ile nihayetinde despotik emperyal kurumların kurulmasından çok önce, halk

[109] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 40.
[110] Bookchin, **Geleceğin Devrimi**, s. 157.
[111] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 108.
[112] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 107 vd.
[113] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 110.

meclisleri tarafından yönetildiğine inanılmaktadır. Politikanın, yani halkın kentin yönetimine katılmasının doğduğu ve pekala da doğru düzgün işlemiş olabileceği yerler işte bu ilk kentlerdi. Devlet daha sonra geldi ve kendini kurumsal olarak geliştirdi; çoğunda kentsel meseleler üzerinde yeniden halkın kontrolünü kurmaya çalışan eğilimleri acımasızca bastırarak.[114]

Bookchin'e göre, yazılı tarihte, Atina demokrasisi ile karşılaştırabileceğimiz herhangi bir olguya rastlanmaz.[115] Bununla birlikte tarihin akışı içinde, Amerika'nın New England bölgesindeki kasabalarda ya da 1793-94 yılları arasında Paris'in devrimci mahallelerinde düzenlenen halk meclisleri karşımıza çıkar. Kitlesel kontrolün sürekli bir politik sistem için temel oluşturduğu biçimler için gelişimi yarıda kesilmiş ya da bütünüyle gelişmemiş az sayıda örnek mevcuttur; İsviçre Konfederasyonu da, bunlardan biridir. Ancak Atina demokrasisinin tarihsel açıdan benzeri yoktur; polis, yurttaşlık katılımını yalnızca meclisin karar alma etkinliklerinde değil, *agora*'daki gündelik politik etkinliklerde de teşvik etmiştir, bu açıdan Atina demokrasisi, hayranları tarafından çağlar boyunca eleştirel olmayan aşırı bir övgüye maruz bırakılıp "gerçek demokrasi" olarak ele alınmıştır.[116]

2.2.3. Fransız Devriminin İlk Yılları –Kent Meclisleri

Alexis de Tocqueville, Eski Rejim ve Devrim'de şu tespiti yapar:

"Fransızlar 1789'da, sanki yazgılarını ikiye bölmek ve o güne kadar olmuş oldukları şeyi bundan sonra olmak istedikleri şeyden bir uçurumla ayırmak üzere, hiçbir halkın asla kalkışmamış olduğu en büyük gayreti gösterdiler. Bu tuhaf girişimde, eski rejimi yok eden Devrim'i yönetirken taşıdıkları duyguların, alışkanlıkların, hatta fikirlerin pek çoğunu o rejimden devralıp korumuş ve yeni toplumu inşa ederken istemeden bu kalıntılardan yararlanmış olduklarına inanmışımdır."[117]

---

[114] Bookchin, **Geleceğin Devrimi**, s. 85.
[115] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 88.
[116] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 88.
[117] Alexis de Tocqueville, **Eski Rejim ve Devrim**, İmge Kitabevi, Çev. Turhan Ilgaz, Ağustos 2004, s. 33.

Ortaçağ Avrupa kentlerinde ve hatta Rusya'da –özellikle de bir süre boyunca Slav dünyasının en demokratik kentlerinde halk meclisleri neredeyse her yerde mevcuttu. Halk meclislerinin 1793'ün Paris mahalle meclislerinde modern biçimine yaklaşmaya başladığı söylenebilir. Bu meclisler Büyük Devrimin hakiki itici gücü ve yeni bir siyasi örgütlenme oluşturmaya yönelik *bilinçli* ajanlar haline gelmişti. Halk meclislerinin demokrasi literatüründe –özellikle de demokratik Marksist eğilimler ve devrimci sendikalistler arasında- hak ettiği ilgiyi hiçbir zaman görememiş olması, devrimci gelenekte var olan eksikliklerin acı bir örneğidir.[118]

Bu demokratik yerel yönetim kurumları, kanlı çatışmalar sonucunda yerle bir edilene kadar genellikle açgözlü krallar, feodal beyler, zengin aileler ile kavgacı bir gerilim içerisinde var olmuştur. Modern tarihteki her büyük devrimin –bu çatışma ne kadar önemli olsa da- sınıf çatışmasına yapılan vurguyla radikal tarih içerisinde bastırılmış olan kentsel bir boyutunun bulunduğuna ne kadar vurgu yapıla azdır. Bu yüzden, Londra'nın devrimin esas mekanı olduğu belirtilmeden 1640'lardaki İngiliz Devrimi'nin anlaşılması mümkün değildir. Ya da aynı şekilde Paris'e odaklanmadan çeşitli Fransız devrimleri üzerine yapılan tartışmaları, Petrograd üzerinde durmadan Rus devrimlerini ya da Barselona'nın dönem İspanya'sının en gelişmiş toplumsal merkezlerinden biri olduğuna değinmeden 1936 İspanyol Devrimi'ni anlamak mümkün olmayacaktır. Kentin bu kadar merkezi bir önemde olması salt coğrafi bir olgu değildir; bu her şeyden önce, devrimci kitlelerin bir araya gelme ve tartışma biçimlerini, bu kitleleri besleyen kentsel gelenekleri ve onların devrimci görüşlerini teşvik eden ortamı kapsamı içinde barındıran muazzam ölçüde siyasal bir olgudur.[119]

Yurttaş özgürlüğü ile doğrudan demokrasinin yakın zamandaki en çarpıcı örneğini, Büyük Fransız Devrimi sırasındaki mahalle meclislerinin yükselişi ve kısa süren yaşamı oluşturur; bu hareket yüz yüze ilişkiye dayalı bir demokrasinin, büyük bir kentte, daha doğrusu, iki yüzyıl öncesinin standartlarıyla bir dünya kenti olan Paris'te gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmadığını sorgular.[120]

---

[118] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 110.
[119] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 110.
[120] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 195.

Bookchin devamla şunları yazar: "Ancak Paris halkı, dört yıl kadar bir süre içinde kendi yönetimi üzerindeki bütün denetimi eline geçirmeyi başarıp mahalle meclislerine dayalı bir yönetim sistemi oluşturdu; bu yönetimin koordinasyonu, Fransa'yı yeniden yapılandırıp bağımsız komünlerden oluşan bir konfederasyon haline getirmek amacıyla devrimi en üst noktasına tırmandıran bir komünün elindeydi. Sözü geçen amaç, devrimden sonra yaklaşık bir yüzyıl kadar varlığını koruduktan sonra, 1871 yılındaki ünlü Paris komününün isyancı karakterdeki programının bir parçası haline geldi."[121]

Paris kent meclisleri, aynı zamanda birçok önemli ekonomik, politik ve askeri konuyla ilgilenmekle görevli olan sayısız birim oluşturdu.[122]

Fransa'da zengin sınıflar, mahalle meclislerinden ve Paris'teki radikal bir komünden korkuyordu. Büyük ölçüde burjuva niteliği taşıyan bölgelerde yaşayanların, 1789 yılında Fransa'yı, bütünüyle halkın yönetimindeki doğrudan bir demokrasi olarak kafalarında canlandırmadıkları muhtemeldir; ancak mahalle meclislerinin ortaya çıkıp etkilerinin giderek artması, konfedere bir Fransa imgesini ortaya çıkardı; ülkenin bütün kent ve kasabalarında Paris'tekine benzer şekilde, mahallelerin çevresinde yapılanmaya gidilmesi, yani ülke çapında bir komünler komünü kurulması düşünülüyordu. Bir Avrupa ülkesinin bütününü kapsayan bu imgenin, 1792 yılının kasım ayı gibi erken bir tarihte, halkın düş gücünü ne kadar büyük bir şekilde etkilediği, *Section de la Cité* adlı meclisin, diğer mahalle meclislerinin onayına sunduğu bildirgede açıkça görülmektedir: "Paris kentinin sakinleri, cumhuriyetteki komünlerin çoğunluğu dışında hiçbir kimsenin egemenliğini tanımadıklarını, kongredeki temsilcileri, yalnızca taslak niteliğindeki bir anayasanın yazarları ve cumhuriyetin geçici yönetimi olarak tanıdıklarını ilan eder." 1793 yılının ilkbaharında, bildiride sözü edilen görüşler giderek daha fazla taraftar bulmaya başladı. Bunu izleyen yılın nisanında, komün içindeki yönetim halkalarının en dışta olanını oluşturan Komün Genel Meclisi (Conseil General), komünler federasyonu görüşünü uygulamaya geçirmek amacıyla bir haberleşme komitesi kurdu, bu komitenin görevi, Fransa'daki 44.000 yerel yönetim arasındaki

[121] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 195.
[122] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 199.

iletişimi sağlamaktı; komite sekreterliğinin cesur bir girişimle diğer belediyelere gönderdiği bildiride şunlar yer alıyordu: "Paris halkının istediği yalnızca bir tür federalizmdir. Fransa'nın bütün komünleri kardeş olmalıdır."[123]

Ancak bu meclisler de, tıpkı tarihteki diğer radikal demokrasi deneyimleri gibi, Robespierre ile yandaşlarının giyotin altında can vermesine gösterilen tepkinin sonucunda tarih sahnesinden silinmiştir.[124]

Sonuç olarak şu söylenebilir: Paris kent meclisleri Büyük Devrim'in ilk yıllarında Helen tarzı radikal demokratik bir çizgide, kısa süreli de olsa hayat bulabilmiştir. Ancak Devrim'in hemen ertesinde, kazanılan bütün bu komünal demokratik değerler bir bir tasfiye edilmiş ve Fransız burjuvazisi tarafından, ulus devletin inşa süreci başlatılmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki, Fransa'da oluşan bu komünal demokrasi ruhu hiçbir zaman ulus devlet tarafından yok edilememiş, bilakis bu ruh sürekli canlılığını korumuş ve tarihin bir ironisi olarak, bir yüzyıl sonra Paris Komünü'nde yeniden hayat bulmuştur.

2.2.4. Paris Komünü –Sosyalizmin İlk Demokratik İktidar Deneyimi

Komünlerin temeli bazı düşünürlere göre Eski Yunan'a ve Roma'ya kadar inmektedir. İlk zamanlarda site olarak adlandırılan bu komünler orta çağdan itibaren giderek gelişmişler ve toplum hayatını önemli oranda etkilemişlerdir.[125]

Halil Kalabalık'a göre, komünler, yerel bir topluluğa kamu hizmetleri sağlayan idari, siyasi ve sosyolojik birimlerdir.[126] Ona göre, yerel yönetim geleneğinin tarihi, komün geleneğinin tarihidir.[127]

Komün, özgür toplumların vazgeçilmez bir unsurudur. Nitekim bu konuda, Amerika'da Demokrasi adlı yapıtın yazarı Alexis de Tocqueville, "Özgür halkların gücünün komünlerde yattığını" söylemiştir. Ona göre "İlkokul eğitimi bilim için neyse, komünal kurumlar da özgürlük için odur; bunlar özgürlüğü halkın

[123] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 203 vd.
[124] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 202.
[125] Halil Nadaroğlu, **Mahalli İdareler**, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s. 6.
[126] Halil Kalabalık, **Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 37.
[127] Kalabalık, **Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku**, s. 37.

uzanabileceği bir noktaya taşır; halkın dinginlik içinde bu özgürlüğü tatmasını sağlar ve onu kendi yararı için kullanmaya alıştırır. Komünal kurumlar olmadan, bir ulus serbest bir yönetim oluşturabilir, ama özgürlük düşüncesine sahip olamaz. Geçici tutkular, anlık çıkarlar, koşulların sunduğu rastlantılar ona bir bağımsızlık görüntüsü verebilir, ama toplumsal yapının içerisine gizlenen despotizm er ya da geç yüzünü gösterir."[128]

Tocqueville'e göre, Komün doğadaki en ideal birliktir. İnsanların bir araya geldiği her yerde kendiliğinden komünler oluşur.[129] Tocqueville devamla şunları yazar:

"Komünal toplum her halkın içinde vardır; yasaları ve alışkanlıkları ne olursa olsun; krallıklar kuran ve cumhuriyetler yaratan insandır; komün ise sanki bizzat Tanrı'nın elinden çıkmış gibidir. İnsanlar var olmaya başladığından beri komünler vardır, fakat komünal özgürlük nadir ve hassas bir şeydir. Bir halk her zaman büyük siyasal meclisler oluşturabilir; zira halkın içinde her zaman bazı insanlar vardır ve bu insanlar zekaları ve ruhlarıyla belli bir ölçüde gündelik şeylerin ötesine geçerler."[130]

Tocqueville, komünal özgürlüğün de en az komünün varlığı kadar önemli olduğunu ve korunması gerektiğini belirtir. Ona göre, bütün özgürlükler içinde, hayata geçirilmesi çok zor olan komünal özgürlük aynı zamanda iktidarın erklerine en açık özgürlük biçimidir. Kendi başlarına bırakılan komünal kurumlar güçlü ve atılgan bir yönetime karşı asla mücadele edemez; başarılı bir şekilde kendilerini savunabilmeleri için, bu kurumların tüm gelişimini tamamlaması, ulusal değerler ve düşüncelerle bütünleşmesi gerekir.[131]

"Dolayısıyla, komünal özgürlük insanların çabalarına karşı hep direnir diyebiliriz. Bu nedenle nadiren gerçekleştiği görülür; bir bakıma kendiliğinden doğan bir şeydir. Yarı barbar bir toplumda büyük gizlilik içinde gelişir. Komünal özgürlüğü güçlendiren şey yasaların ve değerlerin sürekli etkisi, koşullar ve özellikle de zaman

[128] Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, s. 111.
[129] Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, s. 110.
[130] Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, s. 111.
[131] Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, s. 111.

faktörüdür. Avrupa kıtasındaki bütün uluslar içinde, komünal özgürlüğü bilen tek bir ulus yoktur denebilir."[132]

Proudhon da yerel yönetimlere çok büyük bir önem atfeder. Federasyon İlkesi adlı eserinde Proudhon, yerel yönetimler oluşturmanın, üreticilerle tüketicilerin kendi geleceklerine hakim olacakları bir ortam yaratmanın aracı olduğunu, yerel birimlerin ekonomik anlamdaki yerinden yönetimin "kabuğunu" oluşturduğunu belirtmiştir. Proudhon'a göre, yerel bölgelendirme, otoritenin simgesi olan Hukuk'un yerine özgürlüğün simgesi olan Sözleşme'yi koyarak merkezi yönetimin gücünü sarsmayı olanaklı kılar.[133]

Keleş, komüne dair şunları yazar: "Günümüzde, *komün* de denilen yerel yönetimlerin finansal bir özerkliğe sahip bulunmaları gereği genellikle kabul edilmektedir. Oysa tarih boyunca, finansal özerkliğe sahip yerel yönetimlerin oluşması için uzun yılların geçmesini; büyük savaşımların verilmesini beklemek gerekmiştir. Belediye terimi de ilk kez 1789 tarihli Fransız Kurucu Meclisi'nde kullanılmıştır. İngiltere'de belediye tüzel kişiliklerinin (municipal coorporations) ilk kez 1835 tarihinde gerçekleştirilen değişiklikler sırasında kurulduğu görülür."[134]

Bookchin'e göre ise Komün, kolektif var oluşu, yani belediyeci-özyönetimi ifade ediyordu. Avrupa toplumları ortaçağdan başlayarak kendi kendini yöneten kurumlar ortaya çıkardığı için, komün de zamanla şehir konseyi anlamına geldi Bookchin'e göre Fransız devrim tarihi komün sözcüğüne oldukça radikal bir yan anlam daha ekledi. 1793'te halkın oluşturduğu şehir konseyi genel olarak, Robespierre tarafından tasfiye edilene dek, Büyük Devrim'in en radikal özyönetim gücü olarak değerlendiriliyordu.[135]

1871'de ise, ismi kararnamelerin altında yer alan ve o yılın baharında insanları eyleme çağıran "Paris Komünü", en genel anlamda, Komünal Konsey anlamına, şehir konseyine seçilmiş delegeler meclisi anlamına geliyordu.[136]

---

[132] Tocqueville, **Amerika'da Demokrasi**, s. 111.
[133] Keleş, **Yerel Yönetimler ve Siyaset**, s. 50.
[134] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 41.
[135] Bookchin, **Fransız Devriminden İkinci Enternasyonale**, Dipnot Yayınları, Çev. Devrim Keskin, Ankara, 2012, s. 273.
[136] Bookchin, **Fransız Devriminden İkinci Enternasyonale**, s. 273.

1871 Paris Komünü, sosyalizmin ilk demokratik iktidar deneyimi, tabiri caizse Marksist teorinin deneyimlendiği, ilk hayat bulduğu laboratuvardır.

Paris Komünü, Prusya ile yaşanan savaş koşullarında, ortalığın toz bulut içinde olduğu bir dönemde, Avrupa'nın göbeğinde filizlenen gerçek bir radikal demokrasi örneğidir aynı zamanda.

Ruşen Keleş, Komün'e dair şunları yazar:

"Yerel yönetimlerin siyasal işlevi, kimi zaman, merkezi yönetimle bir erk paylaşımı savaşımına varacak ölçülerde ileri götürülmüş; yerel yönetime, bir ülkede siyasal erki ele geçirmenin bir basamağı gözüyle bakılmıştır. Bunun tarihteki en önemli örneği Paris Komünü diye bilinir. Komün'ün, Paris'i bir silahlı çatışmada teslim alıp 72 gün (18 Mart-28 Mayıs 1971) yönettiği bu işçi hareketine, dünya sosyalist hareketinin bir parçası ve hatta Rusya'da Ekim 1917 devrimini hazırlayan önemli aşamalardan biri gözüyle bakılmıştır. Nitekim Paris Komünü hareketinin genel amacı, Karl Marks'ça, "Devlet gücünün parçalanması ve gerçekten demokratik yeni bir iktidar ile yer değiştirmesi" olarak tanımlanmıştır.[137]

V. I. Lenin ise, "Komün'ün yerel ya da salt bir ulusal amaç için değil, tüm emekçi insanlığın kurtuluşu için bir savaş olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi, Paris Komünü'nde geniş anlamda bir yerel yönetimden, yani bir yerel hükümetten söz edilebilirdi. Çünkü burada, Komün'ün, hem yasama hem yürütme erklerine sahip olduğu açıktır.[138]

Marks ve Lenin burada, Komün'ün radikal demokratik karakterine vurgu yapmışlar. Komünün aynı zamanda sınıfsal ve ekonomik bir boyutu var zira. Ancak bizler açısından önemli olan –konumuz gereği– Komünün radikal demokratik karakteridir. O yüzden biz şimdilik bu çerçevede kalmakla yetineceğiz.

Marks, Fransa'da İç Savaş adlı çalışmasında, Komün'e dair şunları yazar:

---

[137] Karl Marks, **Fransa'da İç Savaş, Giriş Bölümü**, Aktaran Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset,** s. 116.

[138] Marks, Engels, Lenin, **Paris Komünü Üzerine,** Aktaran Ruşen Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 116.

Komünal Kurtuluş Cumhuriyete Demokratik Temeller Sağlıyor:

Toplumsal Cumhuriyet: Kamu Oylaması, Geri Çağırma İlkesi, Eşit Ücret, Emredici Vekalet, Parasız Öğretim:

"İmparatorluğun doğrudan antitezi Komün oldu. Paris proletaryasının Şubat devrimini ilan ederken yükselttiği "toplumsal cumhuriyet" çığlığı, sınıf egemenliğinin yalnız kralcı biçimini değil, ama kendisini kaldıracak bir cumhuriyet için duyulan belirsiz bir özlemden başka bir şeyi dile getirmiyordu. Komün, bu cumhuriyetin olumlu biçimiydi."[139]

Marks, devamla şunları yazar:

"Komün, kentin çeşitli ilçelerinden kamu oylamasıyla seçilen belediye meclisi üyelerinden bileşiyordu. Bu üyeler sorumluydular ve her an görevlerinden geri alınabiliyordu. Komün üyelerinin çoğu, doğal olarak işçilerden ya da işçi sınıfının temsilcilerinden oluşuyordu. Komün'ün parlamenter bir örgüt değil, aynı zamanda hem yürütmeci hem de yasamacı etkin bir örgüt olması gerekiyordu. Polisin siyasal ayrıcalıklarına hemen son verilerek, merkezi hükümetin aleti olmaktan çıkarıldı ve Komün'ün sorumlu ve her an görevden geri alınabilir bir görevlisi durumuna getirildi. Yönetimin tüm öbür dallarındaki memurlar da aynı duruma dönüştürüldü. Komün üyelerinden en alt düzeydeki görevlilere kadar, bütün kamu hizmetleri karşılığında *işçi ücretleri* ödenecekti. Yüksek devlet görevlilerinin geleneksel rüşvet ve temsil ödenekleri, bu yüksek görevlilerin kendileriyle birlikte ortadan kalktı. Kamu hizmetleri, merkezi hükümet tarafından korunan kimselerin özel mülkiyeti olmaktan çıktı. Yalnız belediye yönetimi değil, ayrıca o zamana kadar devletin gördüğü bütün işler de Komün'ün eline geçti."[140]

Marks'a göre Komün, Fransız toplumunun tüm sağlıklı unsurlarının gerçek temsilcisi ve dolayısıyla gerçek ulusal hükümet olduğu kadar, aynı zamanda bir işçi hükümeti ve böylece emeğin kurtuluşunun cesur bir savunucusu olarak kelimenin

[139] Marks, **Fransa'da İç Savaş,** s, 58 vd.
[140] Marks, **Fransa'da İç Savaş,** s, 58-76.

gerçek anlamında uluslararası bir hükümetti de. İki Fransız eyaletini Almanya'ya katan Prusya ordusunun gözleri önünde Komün, tüm dünya emekçilerini Fransa'ya katıyordu.[141]

Ne var ki Komün, bu muazzam ihtişamına rağmen ancak iyi ay yaşayacak, varlığını iki ay sürdürdükten sonra, Üçüncü Cumhuriyet tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Bookchin'e göre, 1871 yılında Paris Komününün, komünlerin komünü niteliğindeki konfederal bir cumhuriyet kurmaya kalkışması, merkeziyetçilik karşıtı halk hareketlerinin doruğunu oluşturdu; bu girişim kanlı bir katliamla son buldu ve böylece Fransa'da âdemimerkeziyetçi sosyalist düşünceler geriledi.[142]

2.2.5. Sovyet Devriminin Baharı –Nisan Tezlerinin Önemi

Helen modeli demokrasinin bir diğer örneği 1917 Ekim devriminin ilk yıllarında karşımıza çıkan Sovyet tipi kent modelidir. Sovyet, Rusçada şura, konsey anlamına gelmektedir. Lenin, Nisan Tezleri'nde şunları yazar:

"Bütün siyasal iktidar, belirli bir program temeli üzerinde ve hükümet, Sovyetler önünde tamamen sorumlu olmak koşuluyla, tüm olarak işçi, asker, köylü vekilleri Sovyetlerinin temsilcilerine geçmelidir."[143]

Lenin, Sovyet modelini şöyle açıklar:

"Bir parlamenter cumhuriyet değil –çünkü işçi vekilleri Sovyetlerinden sonra, buna dönmek, geriye bir adım olurdu– temelden doruğa kadar bütün ülkedeki isçiler, tarım ücretlileri ve köylü temsilcileri Sovyetlerinin bir cumhuriyeti."[144]

Görüldüğü üzere Sovyet modeli, tam da Bookchin'in formüle ettiği konfederal modele benziyor. Temelde Sovyet birimlerinin olduğu, en tepede ülkedeki bütün halk temsilcilerinin oluşturduğu bir cumhuriyet modeli.

---

[141] Marks, **Fransa'da İç Savaş**, s. 58-76.
[142] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 303.
[143] Lenin, **Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi**, s. 180.
[144] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 12.

Fakat bu geçiş döneminde, devrim henüz mutlak anlamda kurumsallaşmadığı için, eski rejim halen varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla bu durum bir *ikili iktidar* durumu yaratmaktadır. Lenin bu durumu şöyle özetlemektedir:

"Biz iktidarı alacak kadar kuvvetli değiliz ve burjuvazi de Kurucu Meclisi başarısızlığa uğratacak kadar kuvvetli değil."[145]

Her devrimci dönem esasında bir ikili iktidar durumu yaratmaktadır. Bu durum Fransız devriminde kent meclisleri, Rus devriminde Sovyet birimleri, İspanyol iç savaşında ise anarşist konseyler biçiminde kendini göstermiştir.

Lenin'e göre, her devrimin temel sorunu iktidar sorunudur.[146] Bu sorun çözülmedikçe, devrimde kendi rolünü bilinçli bir biçimde oynamak ve hele devrimi yönetmek söz konusu olamaz. Lenin'e göre, Sovyet Devriminin bir *iktidar ikiliği* yaratmış olmak gibi büyük bir özelliği var.[147]

İktidar ikiliği neye dayanıyor? Geçici hükümetin, *burjuva* hükümetinin yanında, henüz güçsüz, tohum durumunda, ama gene de gerçek, söz götürmez ve büyüyen bir varlığı olan *bir başka hükümetin:* işçi ve asker vekilleri Sovyetlerinin kurulmuş bulunmasına.[148]

Nitekim Lenin, bu gerçeği şu sözlerle anlatır:

"Devrimimizin esas özelliği, büyük bir dikkatle üzerinde düşünmeyi gerektiren özelliği, devrimin yengisinin daha ertesi günü kurulmuş bulunan *iktidar ikiliğidir."*[149]

Bu iktidar ikiliği, kendini iki hükümetin varlığı ile gösterir: burjuvazinin asıl, gerçek, fiilî hükümeti, tüm iktidar organlarını elde tutan "Geçici Hükümet"i ile, Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetleri tarafından temsil edilen, devlet iktidarı organlarını elde tutmayan ama doğrudan doğruya halkın dışlanması olanaksız çoğunluğuna, silahlı işçi ve askerlere dayanan, ek, tamamlayıcı bir hükümet, bir

[145] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 215.
[146] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 16.
[147] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 16.
[148] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 17.
[149] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 40.

"denetim" hükümeti.[150]

Bu Sovyetler, Paris Komünü tarafından hazırlanan ve Marx'ın "emekçilerin ekonimik kurtuluşunun kendisi aracıyla gerçekleşebileceği en sonu bulunmuş siyasal biçim" olarak adlandırdığı devlet biçimini yeniden ortaya koyarlar.[151]

Lenin'e göre, en yetkin, en gelişmiş burjuva devlet tipi, *parlamenter demokratik cumhuriyettir*; iktidar bu devlet tipinde parlamentoya aittir; devlet makinesi, yönetim aygıt ve organı, her zamankilerdir: sürekli ordu, polis, pratik olarak görevden geri alınamaz, ayrıcalıklı, halkın üstüne konmuş memurlar topluluğu.[152]

Ama 19. yüzyıl sonlarından bu yana, devrimci dönemler, demokratik devletin üstün bir tipini, Engels'in deyimine göre, daha şimdiden birçok bakımdan bir devlet olmaktan çıkan, "artık kelimenin gerçek anlamında bir devlet olmayan" bir devleti gösteriyorlar, Bu devlet, halktan ayrı ordunun ve polisin yerine, halkın kendisinin doğrudan ve dolaysız silahlanmasını geçiren Paris Komünü tipi bir devlettir. Burjuva yazarlar tarafından kötülenen ve kara çalınan ve başka şeyler arasında, haksız yere birdenbire sosyalizmi "sokma" niyeti yüklenen Komünün özü, işte budur.[153]

Lenin'e göre, Rus devriminin 1905'te ve 1917'de kurmaya başladığı devlet, işte bu tipte bir devlettir.[154]

Ne var ki bu devlet tipi, daha doğrusu Sovyet devriminin bu bahar ayları çok kısa sürmüş, tıpkı Fransız devriminde olduğu gibi, devrimci dönemin radikal demokratik kazanımları, proletarya diktatörlüğü adına, Komünist Parti eliyle bir bir tasfiye edilmiştir.

Bookchin bu süreci şöyle anlatır: "Halkın denetim aracı olarak işleyen bu meclislerle Stalin'in totaliter Devleti arasında sürekli bir gerilim mevcuttu. Rus Sovyetleri Bolşeviklerin eline geçti ve Ekim Devriminden bir iki yıl sonra bu

[150] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 40.
[151] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 50.
[152] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 49.
[153] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 49.
[154] Lenin, **Nisan Tezleri**, s. 49.

meclislerin yerini Bolşeviklerin partisi aldı."[155]

Bookchin'e göre, 1917-21 yılları arasındaki Bolşevik Devrimi, bir halk hareketinin son derece merkezi bir parti tarafından gasp edilmesinin çok çarpıcı örneğini oluşturur. Bu devrimin sonucunda, dikkatle geliştirilmiş tabandan gelen bir konsey sistemi (Sovyetler), devlet ağırlıklı bir parti tarafından yok edildi; halk büyük zorluklarla elde ettiği güçten yoksun bırakıldı. Bolşevik partisi içinde ise yeni bir devlet mekanizması ortaya çıktı.[156]

2.2.6. İspanyol Devriminin İlk Yılları

Her devrimci dönem, kendi içinde radikal demokratik öğeler barındırır. İspanyol iç savaşında Anarşistlerin öncülüğünde gerçekleştirilen konfederasyon girişimleri –CNT (Confederacion del Trabajo de Cataluna)[157]– bunlardan biridir.

Bookchin bu süreci şöyle anlatır:

"21 Temmuzda Katalonya'daki, özellikle de bölgenin başkenti Barcelona'daki işçiler General Francisco Franco'nun kuvvetlerini yenilgiye uğrattılar, böylece İspanya'nın en büyük ve en fazla sanayileşmiş bölgelerinden biri olan ve Akdeniz kıyıları boyunca birçok önemli şehri ve hatırı sayılır miktarda tarım arazisini de içinde barındıran Katalonya'nın tüm kontrolünü ele geçirdiler. Kısmen bölge yerlilerinin sahip olduğu özgürlükçü geleneğin, kısmen de İspanya'nın kitlesel devrimci-sendikalist işçi birliği CNT'nin yarattığı etkinin bir sonucu olarak, kırsal bölgelerde daha radikal köylüler (tarımsal nüfusun oldukça büyük bir bölümü) toprağı ele geçirip kolektifleştirirken, Katalan proletaryası savunma, mahalle, tedarik ve ulaşım komite ve meclislerinden oluşan devasa bir ağ organize etmeye başladı. Katalonya bölgesi ve halkı, devrimci bir milis gücü tarafından herhangi bir karşı saldırıya karşı korunmaktaydı. Bu milis gücü, genelde çok eski silahlara sahip olmasına rağmen iyi eğitimli ve iyi tedarikli olan ordu ve polis gücünü yenilgiye uğratmaya yetecek ölçüde iyi silahlanmıştı. Katalonya'nın işçi ve köylüleri pratikte burjuva devlet aygıtını yerle bir edip kamusal ve ekonomik meseleleri kendi

[155] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 452.
[156] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 375.
[157] Bookchin, **Spartakistlerden İspanya İç Savaşına**, Çev. Akın Sarı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2014, s. 125.

yaratımları olan kurumlar yoluyla doğrudan kendilerinin denetledikleri tamamen yeni bir yönetim ya da sivil hükümet biçimi oluşturdular. Çok açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse, onlar *iktidarı ele geçirmişlerdi* –ve bunu mevcut baskıcı kurumların isimlerini değiştirerek değil, tüm o eski kurumları gerçek anlamda yıkıp biçim ve içerikleri ile bölgelerinin ekonomisine ve yönetimine ilişkin faaliyetleri nihai olarak belirleme hakkını kitlelere veren tamamen yeni kurumlar yaratarak yapmışlardı."[158]

Bu gelişmelerden sonra, CNT'nin genel kurulunda, CNT'nin önderlik ettiği iddia edilen işçiler, genel kurulun, eski siyasal ve toplumsal düzenin son bulduğunu ve onun yerine özgürlükçü sosyalizmin getirildiğini ilan etmesini istedi: Yani kendilerinin ele geçirdiği iktidarı ve kendi militanlarının dönüştürmeye başladığı toplumu genel kurula *teslim* etmeyi öneriyorlardı.[159]

Fakat CNT genel kurulu –daha sonra CNT-FAI olarak değiştirecek ismini- bu teklifi reddederek, Katalan proletaryasının iktidarını burjuva devlete altın tepside sunmuş oldu.

Genel kurul, kendisine önerilen bu iktidarı kabul ederek, İspanya'nın hali hazırda CNT'nin fiili denetimi altında bulunan son derece hatırı sayılır ve stratejik bir alanındaki tüm toplumsal düzeni değiştirme yükümlülüğü altına girmiş olacaktı.

Bookchin şöyle der: "Paris Komünü'nden daha kalıcı olmasa bile, böyle bir adım çok daha hatırlanmaya değer boyutlara sahip bir "Barcelona Komünü" doğurabilirdi. Fakat genel kurul üyeleri, sendikadaki çoğu militanı şaşkınlık içinde bırakarak bu belirleyici eylem planını üstlenmekte isteksiz davrandılar."[160]

İspanyol iç savaşının detaylandırılması, çalışmamızın kapsamını aştığından, bu çalışmada, iç savaş sırasında anarşistlerin kazandığı özyönetim deneyiminin önemine değinmekle yetineceğiz. İspanyol özyönetim deneyimi, her şeyden önce, sahip olduğu doğrudan demokrasi araçları, ekonomi üzerindeki kolektif denetim, mahalle meclisleri, milis gücü, halk komiteleri vs. bütün bu kurumlarıyla,

[158] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 122 vd.
[159] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 123 vd.
[160] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 124.

Bookchin'in deyişiyle, Helen modeli demokrasinin tipik bir örneğidir.

Bookchin'e göre, belediye komitelerinin gücü, devrimin kentsel doğasını yansıtıyordu. Bookchin, Leval'den aktararak şunları yazar:

"Toplumsal yeniden inşa biçimleri esnasında, canlı kalmış, kökleri İspanya geleneğinde var olan, bizim belediyeci ya da Komünalist olarak adlandıracağımız örgütlenmeler bahsedilmeye değerdir. Kenti bir bütün olarak kucaklayan yerel örgütlenmenin ağır bastığı bu örgütlenme kentin, komünün, belediyenin öncü rolüyle nitelenir."[161]

Ne var ki bu bahar çok uzun sürmeyecek, tıpkı Paris Komününde olduğu gibi, İspanya'nın Komünalist devrimi faşist Franco güçleri tarafından tasfiye edilecek ve yaklaşık kırk yıl sürecek karanlık bir dönem başlayacaktır.

İspanyol Devrimi, tarihin üçüncü bir devrim olasılığını ortaya çıkardığı son denemeydi. Bu nedenle, tek başına devrimci sürecin zirvesi oldu ve böylece üç yüzyıllık devrimci tarihin hem sınırlılıklarını hem de olanaklarını ortaya koydu.[162]

[161] Bookchin, **Spartakistlerden İspanya İç Savaşına**, s. 223.
[162] Bookchin, **Spartakistlerden İspanya İç Savaşına**, s. 288.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR UZLAŞMA MODELİ: KONFEDERASYON

3.1. KOMÜNALİST PROJE

Murray Bookchin, Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm adlı eserinde Komünalizmi şu şekilde tanımlamaktadır:

"Benim iddiama göre Komünalizm, toplumsal ekolojinin etraflıca düşünülmüş sistematik görüşlerini- özgürlükçü yerel yönetim ve diyalektik doğalcılık da buna dahil- kapsamak için en uygun çevreleyici siyasal kategoridir. Bir ideoloji olarak Komünalizm daha önceki sol ideolojilerin (Marksizm ile anarşizmin, daha doğru bir ifadeyle özgürlükçü sosyalist geleneğin) en iyi yanlarından faydalanır ve günümüz gerçeklerine daha uygun, daha geniş bir bakış açısı sunar. Marksizm'den felsefe, tarih, iktisat ve siyaseti birleştiren akılcı, sistematik ve bütünlüklü bir sosyalizm formüle etme projesini alır. Net bir biçimde diyalektiğe dayanarak, teori ve pratiği birleştirmeye çabalar. Anarşizmden ise devlet karşıtlığına ve konfederalizme bağlılığın yanı sıra hiyerarşinin yalnızca özgürlükçü sosyalist bir toplum tarafından üstesinden gelinebilecek bir temel sorun olduğu kabulünü alır."[163]

Bookchin'in formüle ettiği bu proje -belki ütopik gelebilir- esasen bir siyasal sistem, bir ideolojidir. Kaynağını ise kendisinin de belirttiği üzere, Marksist ve anarşist kuramlardan almaktadır. Bookchin burada bir nevi, Marksizm ve anarşizmden bir sentez ideoloji üretmiştir. Marksizm'den tarih, felsefe ve iktisat bilimine dayanan akılcı bir sosyalizm fikrini, anarşizmden ise devlet karşıtlığı ve

[163] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, Sümer Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 100.

konfederal yönetim sistemini alıyor. İsim olarak Komünalizm teriminin seçilmesini ise Bookchin şu şekilde izah etmektedir:

"Yirmi birinci yüzyılda sosyalizmin felsefi, tarihi, siyasi ve örgütsel bileşenlerini kapsaması için Komünalizm teriminin seçilmesi gelişigüzel yapılmış bir seçim değildir. Komünalizm kelimesinin kökeni, Paris'in silahlanmış halkının sadece Paris kent konseyini ve konseyin idari alt yapılarını savunmak için değil, aynı zamanda cumhuriyetçi ulus-devletin yerini almak üzere ülke çapında bir kentler ve kasabalar konfederasyonu oluşturmak için de barikatlar kurduğu 1871 Paris Komünü'ne dayanır."[164]

Paris Komünü'nü yukarıda inceledik. Ancak yeri gelmişken şu hususun altını çizmek önemli: Paris Komünü, sosyalizmin ilk iktidar deneyimi, deyim yerindeyse Marksist teorinin deneyimlendiği, ilk hayat bulduğu laboratuvardır. Bu yüzden Komünün Marksistler için önemi büyüktür.

Paris Komünü anarşistler için de büyük önem arz etmektedir. Bunda hem anarşistlerin Komünün kazanılmasında verdiği mücadele, hem de Komünün bir devlet sisteminden ziyade, yerel toplulukların konfederal birliğinden oluşan bir yapı arz etmesi etkili olmuştur. Komünün bu özelliği anarşistleri son derece heyecanlandırmıştır. Komünün mirasına sahip çıkmaları tam da bu yüzdendir. Bookchin'in, formüle ettiği ideoloji için Komünalizm terimini seçmiş olması, işte bu yüzden –bir sentez ideoloji olduğu düşünülürse- kendi içinde tutarlı ve son derece önemlidir.

Bookchin'e göre, Komünalizmin en önemli hedefi kelimenin klasik sözlük tanımında açıkça belirtilmiştir. The American Heritage Dictionary of The English Language sözlüğüne göre Komünalizm, "Neredeyse tümüyle özerk olan yerel toplulukların bir federasyonun çatısı altında gevşek bir biçimde birbirine bağlandığı bir yönetim sistemi ya da teorisidir."[165]

[164] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 100.
[165] Aktaran Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 101.

Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere, Komünalizm salt bir ideoloji değil, aynı zamanda bütünlüklü bir yerel yönetim projesidir. Bookchin bunu şöyle açıklamaktadır:

"Açıkça siyasi bir fikirler bütünü olan Komünalizm, kentin (ya da komünün), kendisinin en müthiş potansiyelleri ve tarihsel gelenekleri ile uyumlu bir biçimde gelişimini yeniden sağlamayı ve ilerletmeyi hedefler. Bu, Komünalizmin yerel yönetimi bugünkü haliyle kabul ettiği anlamına gelmez. Tam tersine, modern yerel yönetim birçok devletçi vasfı içinde barındırır ve genellikle burjuva ulus devletin bir ajanı olarak işlev görür. Ulus devletin hala görünüşte en yüksek otorite olduğu günümüzde, modern yerel yönetimlerin sahip olduğu haklar, daha temel ekonomik ilişkilerin birer yan ürünüymüş gibi reddedilemez. Bunlar büyük ölçüde, halkın zorlu mücadeleler sonucunda kazandığı ve tarih boyunca yönetici sınıfların saldırılarına -ve hatta burjuvazinin kendisine- karşı savunduğu haklardır."[166]

Bookchin devamla şunları söyler:

"Komünalizmin somut siyasal boyutunu, üzerinde kapsamlı yazılar yazdığım özgürlükçü yerel yönetimcilik oluşturur. Komünalizm, özgürlükçü yerel yönetimcilik programında kararlı bir şekilde devletçi yerel yönetim yapılarını ortadan kaldırmayı ve bu yapıların yerine özgürlükçü bir sivil yönetim biçiminin kurumlarını getirmeyi hedefler. Kentlerin yönetim kurumlarını semt, kasaba ve köyler temelinde kurulan demokratik halk meclislerine dönüştürme amacıyla köklü bir yeniden yapılandırmayı hedefler."[167]

Bu açıklamalardan hareketle, Bookchin'in formüle ettiği Komünalist Projeyi şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

1- ***İdeolojik Boyut***: Bookchin, Komünalizmin ideolojik boyutunu şöyle açıklar:

[166] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm,** s. 102 vd.
[167] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 103.

"Komünalizm bir ideoloji olarak ne anarşizmin sıkça açığa vurduğu rasyonalizm karşıtlığı ve bireysellik ile lekelenmiştir ne de Marksizm'in Bolşevizm'de vücut bulan otoriteciliğinin tarihsel yükünü taşımaktadır."[168]

Bookchin'e göre, Komünalizm, Marksizm ve anarşizmin 'iyi' (bu tabir yazara aittir) yanlarını bir araya getiren bir sentez ideolojidir. Bu noktada Bookchin şunları yazar: Komünalizmin Marksizm ile olan farklılıkları şöyle dursun, hakiki veya "saf" anarşizm ile olan farklılıkları bile anarko, toplumsal, neo ve hatta özgürlükçü gibi ön takılarla giderilemeyecek kadar büyüktür. Komünalizmi anarşizmin değişik bir biçimine indirgemeye yönelik bir çaba her iki düşüncenin kendi içindeki tutarlılığını –daha doğrusu demokrasiye, örgütlenmeye, seçimlere, yönetime ve benzeri konulara ilişkin çelişen anlayışları- da inkar etmek anlamına gelecektir. Bu politik terimin muhtemel mucidi olan Paris Komünü yandaşı Gustave Lefrancais, dik başlı bir şekilde kendisinin "bir anarşist değil, bir Komünalist" olduğunu ilan etmiştir.[169] Yani özcesi Bookchin'in bir makalesinde belirttiği üzere, Komünalizm, anarşizmin demokratik boyutudur.

2- ***Ekonomik Boyut***: Komünalizm, kapitalist üretim biçimine karşı komünal bir ekonomiyi savunur. Bookchin bunu şu şekilde özetler: "Komünalizm hiyerarşik ve kapitalist toplumun toptan bir eleştirisini yürürlüğe koyar. Toplumun sadece siyasal yaşamını değil, iktisadi yaşamını da değiştirmeye çalışır. Bu açıdan, Komünalizmin amacı, ekonomiyi millileştirmek ya da üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti sürdürmek değil, ekonomiyi yerel yönetimleştirmektir"[170]

Görüldüğü üzere, Bookchin'in savunduğu ekonomik model, Marks'ın savunduğu sosyalist planlamacılıktan çok farklıdır. Bir kere Marks, üretim araçlarının kolektifleştirilmesi ve devletçi bir ekonomik planlamacılıktan söz eder. Bookchin" ise, ekonominin yerel yönetimlerin kontrolünde olmasını savunur.

[168] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 100 vd.
[169] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 111.
[170] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 105.

Nitekim tarihte yaşanan radikal demokrasi deneyimlerinde de –Atina demokrasisini hariç tutacak olursak- ekonomi yönetimi genellikle komünal birimlerin kontrolündeydi. Paris Komününde, kentin ekonomi politikasını Komün yönetiyordu. Sovyet deneyiminde üretim işçi ve köylü Sovyetlerinin yönetimindeydi. Keza İspanyol iç savaşında ekonomi yönetimi işçi sendikası CNT'nin kontrolü altındaydı.

3- ***Ekolojik Boyut***: Komünalizm toplumsal ekolojiye dayanır. Kapitalist endüstrileşmenin toplum ve doğa üzerinde yarattığı tahribata karşı teknolojinin ve endüstrinin toplumun hizmetine sokulduğu, toplum ve doğa dengesine dayanan bir yaşamı savunur.

Bookchin, Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm'de toplumsal ekolojiyi şöyle tanımlar: "Toplumsal Ekoloji, var olan ekolojik sorunlarımızın hemen hepsinin kökleşmiş toplumsal sorunlardan kaynaklandığı fikrine dayanmaktadır. Bu bakış açısına göre; mevcut toplum ve ona egemen olana akıldışılıklar dikkatli bir şekilde anlaşılmadan, bu ekolojik sorunların anlaşılması şöyle dursun, anlaşılması bile mümkün değildir. Daha somut bir şekilde ifade etmek gerekirse, -doğal felaketler sonucu ortaya çıkan ekolojik altüst oluşların temelinde ekonomik, etnik, kültürel, toplumsal cinsiyete dayalı ve benzeri çatışmalar yatmaktadır.[171]

4- ***Radikal Demokratik Boyut***: Komünalist Proje, radikal demokrasiye dayanır. Chantal ve Ernest Laclau, birlikte kaleme aldıkları "Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Siyasete Doğru" başlıklı eserde, Marksizm'in ve sosyal demokrasinin tuzaklarından kaçınan ve bunların boşluğunu doldurmayı hedefleyen yeni bir "radikal ve çoğulcu demokrasi" projesi formüle etmektedirler.[172] Mouffe ve Laclau'nun

[171] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 9.
[172] Aktaran Mutlu Dulkadir, **Doğrudan Demokrasi: Zapatist Özyönetim Deneyimi**, Algıyayın, Ankara, 2008, s. 95.

formüle ettiği radikal demokrasi projesi, liberalizm ve sosyalist demokrasinin bir uzlaşması olarak düşünülebilir.

Tarihte, Atina demokrasisinden Büyük Fransız Devrimi sırasındaki seksiyon meclislerine, Paris komününden İspanyol iç savaşındaki özyönetim yapılarına ve Sovyet sisteminin ilk yıllarına değin, sayısız radikal demokrasi örneği yaşanmıştır. Bookchin bu deneyimleri Helen modeli demokrasi olarak adlandırır. Komünalist Proje bütün bu deneyimlerin en sistematik ve bilimsel ifadesidir.

Bookchin bunu şöyle açıklar: Komünalizm, benim görüşüme göre, liberter belediyecilik ve diyalektik doğacılık da dahil olmak üzere, toplumsal ekolojiye ilişkin enine boyuna düşünülmüş ve sistematik hale getirilmiş görüşleri her yönüyle kucaklamaya en elverişli olan politik kategoridir.[173]

Bookchin, Komünalist Proje'nin radikal demokratik boyutunu ise Konfederalizm olarak formüle eder.

5- ***Siyasal Boyut- Özgürlükçü Belediyecilik Kuramı:*** Komünalist Proje, Paris Komününden esinlenerek, ulus devlet dışında başka yönetim sistemlerinin da pekala mümkün olduğunu bize gösterir. Bu anlamda, ulus devletin kaçınılmaz bir son olmadığını, sadece tarihsel süreç içerisinde bir tercih sonucu ortaya çıktığını iddia eder. Tabi bunun birçok faktörü var. En önemlisi, kapitalizmin gelişimine paralel olarak, onun yaşayacağı en uygun iklimin ulus devlet formu olmasıdır.

Komünalist Proje özgürlükçü yerel yönetimciliğe dayanır. Bookchin bunu, Özgürlükçü Belediyecilik (Libertarian Municipality) olarak tanımlar. Özgürlükçü belediyecilik, Komünalist Proje'nin somut siyasal boyutu, yani kent yönetim modelidir. Özgürlükçü Belediyecilik, tezimizin ana omurgasını oluşturduğu için ona ayrı bir başlık açacağız.

[173] Bookchin, **Geleceğin Devrimi**, Dipnot Yayınları, Çev. İbrahim Yıldız- Soner Torlak, Ankara 2015, s. 44.

3.1.1. Özgürlükçü Belediyecilik Kuramı

Özgürlükçü belediyecilik, Komünalizmin pratik uygulaması, bir nevi vücut bulmuş halidir. Bookchin özgürlükçü belediyeciliği şöyle açıklar: ‘‘Özgürlükçü yerel yönetimcilik, Komünalist çerçevenin- daha doğrusu Komünalist pratiğin vazgeçilmez bir unsurudur. Sistematik bir devrimci düşünceler bütünü olan Komünalizmin özgürlükçü yerel yönetim olmaksızın anlamsız olacağı ortadadır.’’[174]

Bookchin'in savunduğu model, esasen merkeziyetçi ulus devlete alternatif bir siyasal projedir. En temel örgütlenme birimi komündür. Komünler birleşip konseyleri, konseyler birleşip en tepede kongreleri oluştururlar. Buradaki birleşme hiyerarşik dikey bir birleşme değil, bilakis gevşek bağlarla oluşan bir konfederasyon şeklidir. Bookchin bunu Konfederalizm olarak adlandırır.

Kentsiz Kentleşme'de Bookchin konfederasyonu şöyle açıklar:

"Bu kitapta kullandığım ağ sözcüğü ile, aslında kısa ömürlü olsalar bile yeterince yaygın olan kentler arası özel etkileşimleri, geçici anlaşmaları, sözleşmeleri ya da geçici ortaklıkları kastetmiyorum. Bu sözcükle anlatmak istediğim, çok uzun zamandır teorik bir ideal olan çarpıcı bir yerel yönetim olgusu, yani *konfederasyondur*. Konfedere kent ve kasaba birliğinin, özgür ve ekolojik yönelimli bir toplum oluşumunun ayrılmaz bir parçası olduğunu ne kadar vurgulasam azdır."[175]

Özgürlükçü Belediyecilik, esasen bir süreçtir. Nitekim Geleceğin Devrimi'nde Bookchin şunları yazar: "Ulus devletle giderek artan bir gerilim içerisinde var olan liberter (özgürlükçü) belediyecilik hem bir süreçtir hem de verilmesi gereken bir mücadeledir; devletin tepelerinden bahşedilecek bir lütuf değildir. Mevcut devlet erkinin meşruiyetiyle yarışan *ikili bir iktidardır."*[176]

3.1.2. Konfederalizm

O halde nedir Konfederalizm? Bu soruyu Bookchin şöyle yanıtlar:

[174] Bookchin, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm**, s. 110 vd.
[175] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 24.
[176] Bookchin, **Geleceğin Devrimi**, s. 137.

"Bu her şeyden önce, idari meclislerden oluşan bir ağı içerir; bu meclislerin üyeleri ya da delegeler, çeşitli köylerdeki, kasabalardaki ve hatta büyük kentlerin mahallelerindeki yüz yüze demokratik halk meclisleri tarafından seçilir. Bu konfedere konseylerin üyelerinin görevleri kesin olarak bellidir; bunlar geri çağrılabilir; üyeler, kendilerini meclis toplantılarında belirlenen politikaların koordinasyonu ve uygulanması amacıyla seçmiş olan meclislere karşı sorumludurlar. Sahip oldukları işlev, bütünüyle idareye ve uygulamaya yöneliktir; bu üyeler cumhuriyetçi hükümet sistemlerindeki temsilciler gibi politika oluşturma işlevine sahip değildir."[177]

Görüldüğü gibi burada iki farklı görev tanımı var: İlki politika oluşturmak, ikincisi bunların koordinasyonu ve icrası. İlki yalnızca toplulukların katılımcı demokrasi uygulamasına dayanan halk meclislerinin yetkisindedir. İdare ve koordinasyon ise konfederal konseylerin yetki alanına girer.

Bu konseyler, köylerin, kasabaların, mahallelerin ve kentlerin arasında konfedere bir ağ çerçevesinde birbirine bağlanması için bir araç işlevi görür. Buna göre, güç yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru akar; konfederasyonda sahip olunan güç, yukarıya doğru azalır; en tepedeki federal konsey, gücü en az olan konseydir; aynı şekilde topluluktan bölgeye ve bölgeden daha büyük alanlara gidildikçe konseylerin gücü azalır.[178]

Bookchin'in çizdiği demokrasi modeli, temsili demokrasilerden çok farklıdır. Bir kere, Bookchin'in demokrasi teorisinde, temsil mekanizması yerini doğrudan demokrasi araçlarına bırakmıştır. Tıpkı 2500 yıl önce Yunanlıların denediği ve dünyaya örnek olan demokrasi modeli gibi.

"Özetlersek, Konfederalizm, farklılıklarıyla ve daha büyük farklılık yaratacak potansiyel etkileriyle ekolojik toplum kimliğinin korunduğu, akışkan ve sürekli gelişen türde bir toplumsal metabolizmadır. Konfederalizm, (ideologların geçen yıllarda bizi, liberal kapitalizmin, tarihin sonu olduğuna inandırmaya çalıştıkları

[177] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 447.
[178] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 447, 448.

gibi)[179] toplum tarihinin son sayfasını oluşturmaz; tam tersine yeni bir eko-toplumsal tarihin başlangıç noktasıdır; toplumun içinde ve toplumla doğal dünya arasında görülen katılımcı bir evrim süreci, bu tarihe damgasını vurur."[180]

"Bu düş ürünü bir tasarı mıdır? Tarih tam tersinin doğru olduğunu göstermiştir. Geçmişteki konfederasyonlar, her biri bir kitabın araştırma konusu olacak özel nedenlerden dolayı yıkılmıştır. Bunlar çoğu kez, önce imparatorluklar, sonraları da ulus devletler tarafından parçalanarak ya da küçük bir alana hapsedilerek yok edilmiştir. Aslında konfederasyonların uzun ve etkileyici bir tarihi vardır. Bunlar devlet gücüne direnmek –ve bir zaman bunu kısıtlamak- için politik bir silah olarak kullanılmıştır. Konfedere Ren kentlerinin ortaçağın sonlarında Kutsal Roma İmparatorluğuna karşı, konfedere İspanyol kentlerinin de Reform çağında V. Karl'a karşı yaptıkları savaşlar, imparatorluk ya da ulus gücünü kaldırmak ya da zayıflatmak için kısmen başarılı çabalar olarak görülebilir. İspanya'daki konfedere hareketler 1930'lara kadar toplumsal yaşamda etkili olmuştur."[181]

3.1.3. İkili İktidar Olarak Konfederasyon: Ulus Devlet'e Karşı Konfederasyon

Bookchin'e göre, konfederasyonların ve kent birliklerinin tarihi eski Yunan uygarlığına kadar uzanır; Yunan *polis'*leri, ortak savunma gereksinimleri, ortak dinsel inançlara ya da ekonomik çıkarlara sahip olmaları ve hatta yarı kabilesel nitelikteki bağları yüzünden bu tür birlikler oluşturmuştu.[182]

Bookchin'e göre yerel yönetimlere dayanan konfederasyonla merkeziyetçi devlet arasında, yakın geçmişte ise konfederasyonla Ulus Devlet arasında şiddetli bir gerilim vardır.[183] Bu gerilim zıtların birliği ve mücadelesi ilkesi gereği, yüzyıllar süren bir gerilimdir. Hatta denilebilir ki bu gerilim devlet tarihi kadar eskidir.

Nitekim Bookchin bu durumu şöyle özetler:

---

[179] Burada Fukuyama'ya göndermede bulunulmuştur. Fukuyama, 1989'da, Sovyetler Birliğinin dağılmasını fırsat bilip ünlü tezi 'Tarihin Sonu'nu ilan etmişti. Tarihin Sonu, sosyalizmin 'tarihsel bir yenilgi' aldığını ilan ediyor ve liberal demokrasinin 'zaferini müjdeliyordu'.

[180] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 451.

[181] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 26.

[182] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 239.

[183] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 451.

"Bu, arkasında yüzyıllar süren bir tarihin yattığı canlı bir insanlık geleneğidir. Konfederasyonlar kuşaklar boyunca, neredeyse kendileri kadar eski bir eğilime, yani merkeziyetçiliğe ve Ulus devletin ortaya çıkışına karşı bir güç oluşturmuştur."[184]

Bookchin'e göre, Konfederasyonlar tarihsel olarak antik döneme dek uzanır. On altıncı yüzyıl İspanya'sındaki comuneros hareketi, 1793 Paris konsey hareketi ve 1930'lardaki İspanyol devrimi sırasındaki anarşist hareketler konfederasyonların daha yakın dönemdeki örnekleri arasındadır.[185]

Konfederasyonlar bir anlamda, Amerikan, Fransız ve İspanyol Devrimleri'nde merkezi ulus-devlet yönetimleri ile rekabet edecek düzeyde güçlü hale gelmişlerdir.

Atilla Nalbant, konfederasyona farklı bir açıdan bakar. Nalbant'a göre, siyasal birliğin sağlanmasında en eski devlet biçimlerinden birisi olarak tanımlanan konfederasyon ayrı bir düzlemde yer alır. Konfederasyonlar, egemen ulusların çok sınırlı alanlarda birtakım yetkilerini üst bir otoriteye aktarmaları anlamına gelir. Bu yetki kimi zaman güvenlik alanındadır, kimi zaman dış ilişkiler, pek çok kez de para birliği alanında. Nitekim tarihteki eski Yunan konfederasyonlarından XII. Ve XIII. yüzyıl "Şehir-devletler" Avrupa'sına ya da günümüzdeki Avrupa Birliği'ne kadar her zaman geçerli bir teknik olmuştur.[186]

Nalbant'a göre modern federasyonların tarihi daha yenidir. Esas olarak ABD'nin kuruluş yılarında Birleşik Devletler Konfederasyonu isteyen Jefferson ile İngiliz tipi bir üniter devleti hedefleyen Hamilton'un devlet anlayışlarının uzlaşmasının ürünüdür.[187]

"Konfederalizm ile ulus devlet arasındaki gerilim bugün birçok yönden tekrar ortaya çıkmaktadır, ancak ulus devletin sezgisel karşıtları, yeterli bilinçliliğe ulaşamamıştır. Bu eksikliğin ana nedeni "Sol" olarak adlandırılan hareketin körelmiş bilincidir. Gerçekten konfederasyon düşüncesine yönelik güçlü, öz bilinçli ve iyi örgütlenmiş bir hareket ortaya çıkmazsa, radikal teori ve eylem, Marksist ve bireysel

[184] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 451.
[185] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 447.
[186] Nalbant, **Üniter Devlet,** s. 8.
[187] Nalbant, **Üniter Devlet**, s. 8.

"anarşist" eğilimlerin bir süredir karşı karşıya kaldığı gibi, utanç verici bir şekilde unutulacaktır."[188]

Çetin Gürer bu gerilimli ilişkiyi özerklik bağlamında ele alır. Gürer'e göre, alternatif bir toplumsal yaşam talep eden özerklik süreçleri ile ulus devlet(ler) arasındaki ilişki gerilimlidir, ancak özerklik süreçlerinin ayırt edici yönü ulus devlete karşı olmak değil, daha ziyade ulus devlete rağmen bir çıkış (exodus) arayışıdır. Gürer, Hardt ve Negri'ni belirttiği iktidar ve direniş ilişkisinden hareketle bunu alter modernite olarak adlandırır.[189]

"Hardt ve Negri'nin ilk olarak 2009'da yayınlanan Commonwelath (Ortak Zenginlik) çalışması, negatif bir direnişten kurucu bir direnişe ve bu anlamda yerli özerklik mücadelelerine ilişkin önemli bağlantılar sunar. Bu çalışmada Hardt ve Negri, imparatorluğun biyo-iktidarına karşı, çokluğun biyo-politik direnişine odaklanır. İktidar ve tahakküme karşı özerklik mücadelelerinden (anti moderniteden) alternatiflerin inşasına dönük (alter moderniteye) kurucu siyasete geçişin politik ve epistemolojik olanakları, yetersizliği, izdüşümleri, ayrıntılı olarak bu çalışmada tartışılır.[190] Hardt ve Negri, düzen kurma olarak hem yeni siyasal öznellik biçimleri hem de alternatifler inşa etmeye dönük kurucu siyaset tartışmaları bağlamında sık sık Latin Amerika yerli hareketlerine değinir. Latin Amerika yerli hareketlerini pek çok açıdan dikkate şayan mücadele örnekleri olarak görürler. Çünkü burası Hardt ve Negri'ye göre klasik manada bir anti-modernite ve alter-moderniteye geçiş alanıdır."[191]

Hardt ve Negri'ye göre, modernite, her zaman bir iktidar ilişkisi, yani tahakküm ve direniş, egemenlik ve özgürlük mücadelesi olarak anlaşılmak zorundadır.[192]

---

[188] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 26.
[189] Çetin Gürer, **Demokratik Özerklik: Bir Yurttaşlık Heteretopyası,** NotaBene Yayınları, Ankara, 2015, s. 69.
[190] Gürer, **Demokratik Özerklik**, s. 79.
[191] Gürer, **Demokratik Özerklik**, s. 79.
[192] Aktaran Gürer, **Demokratik Özerklik,** s. 79.

3.2. BİR UZLAŞMA MODELİ: İSVİÇRE KONFEDERASYONU

3.2.1. Tarihsel Gelişim

Bookchin'in yukarıda çizdiği ikili iktidar modeli, esasen bir uzlaşma örneğidir. Bu itibarla, İsviçre Konfederasyonu, bu ikili iktidar modelinin günümüzde yaşayan çağdaş, canlı bir örneğini oluşturmaktadır.

Bu minvalde, özünde bir ulus devlet olan İsviçre Konfederasyonunu, sahip olduğu doğrudan demokrasi araçlarıyla (halk vetosu, yurttaş girişimleri, referandumlar, vs.) Roma modeli ile Helen modelinin bir sentez örneği olarak (uzlaşma modeli), günümüz ulus devlet krizinin en rasyonel çözümü olarak düşünebiliriz.

Nitekim Bookchin Kentsiz Kentleşme'de şunları yazar:

"İsviçre Konfederasyonu'nun ortaya çıkardığı sarsıcı sorunlarla da uğraşmamız mümkün değildir; çağdaş tarihin bir bölümünü oluşturan bu konfederasyon, yurttaş özgürlüğü hareketinin "ana görüşünden" ayrılmış görünmektedir. Konfederasyon sisteminin, katılımcı demokrasinin ve etkin yurttaşlığın canlı bir örneğini oluşturan bu sistem, İsviçre'deki yaşamın incelikten yoksun nitelikteki kendini beğenmişliğine ve politikanın tutuculuğuna rağmen, bir özgürlük örneği oluşturmaktadır."[193]

Ruşen Keleş, İsviçre Konfederasyonu'nun doğuşunu şöyle açıklar:

"…Almanya'da, 1250-1500 yılları arasında, yerel topluluklar, kendilerinin üstünde olan kuruluşların sahip olduğu yetkiyi, koşullu olarak benimsemişlerdir. Bu, söz konusu yetkinin, kendilerine karşı kullanılmaması koşuluydu. İmparatorluk içinde, bu koşulun benimsetilmesini başarabilen kentler, böylece özgür kent durumuna gelmişlerdir. Bu 'özgür kent'lerin, aralarında kurmuş oldukları bölgesel savunma birliklerinden, daha sonraki yıllarda, İsviçre Konfederasyonu ile Hollanda ve Belçika gibi devletler doğmuştur."[194]

---

[193] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 194.
[194] Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, s. 40 vd.

"Cromwell taraftarlarının yüzyıllar sonra "İsviçreli anarşistler" olarak adlandıracağı ünlü İsviçre Konfederasyonunun ortaya çıkışı, Ren ve Suebya birliklerinin bir uzantısı olarak ele alınmalıdır; yoksa bu gelişme, Avrupa kentlerine ve birliklerine atfedilen sözde bir dar görüşlülüğe karşı gelen anormal bir oluşum değildir. İsviçre'nin şekillendirilmesinde toplumsal ve kültürel bir çevrenin rolü büyük olmuş, Orta Avrupa'da görülen biçimler örnek alınmıştır. İsviçre Konfederasyonu, on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda görülen konfederasyon eğilime "istisna" oluşturmaktan çok uzaktı; tam tersine bu eğilimin bir ürünüydü. Kentlerin, kent konfederasyonlarının ve daha sonraları kentlerde doğan özerklik ve özgürlük geleneğinin politik yaşam üzerinde büyük etkiye sahip olması, ulus devletlerin Almanya ve İtalya'da ortaya çıkışını geciktirmiştir. Ulus kavramının Orta ve Güney Avrupa'da on dokuzuncu yüzyıla kadar ortaya çıkamamasının nedeni, yerel özerklik geleneği ile merkeziyetçiliğe direnişin dramatik tarihinin sonucudur."[195]

Bookchin'e göre, diğer Avrupa kentleriyle karşılaştırıldığında, Almanca konuşulan kentlerin daha istikrarlı konfederasyonlar oluşturdukları görülür. Belki de Avrupa'nın en sağlam ve özgürlükçü birliği olan İsviçre Konfederasyonu, temellerini büyük ölçüde Graubunden (Gri Birlik) kantonundan alır; bu kantona "küçük İsviçre" denilmesinin bir nedeni, İsviçre demokrasisinin prototip özelliklerinin burada ortaya çıkmış olmasıdır; diğer bir neden ise nüfusunun, Almanca konuşanların çoğunlukta olmasına rağmen, etnik bir çeşitlilik göstermesidir. İsviçrelilerin halk oylamalarına gösterdikleri eğilimin buradan çıktığı söylenir; günümüzden bir yüzyıl kadar önce, F.B. Baker coşkuyla şunları söyler: "Tarihin hiçbir döneminde, demokrasi prensibi bu derecede uygulanmamıştır… ya da bu prensibin iyi ve kötü sonuçları bu derecede ortaya çıkmamıştır.[196]

Bookchin'e göre, bütün birlikler içinde en özgürlükçü olanı Graubunden'dir; 222 komünün yurttaş meclisine sahne olan bu birlik, İsviçre'deki referandumun kökenini oluşturur. Freistaat der Drei Bunde (Üç Birliğin Özgür Devleti) adı da verilen bu üç birlikten oluşan konfederasyon –ve özellikle de konfederasyona adını

[195] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 254 vd.
[196] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 250.

veren birlik olan Graubunden, varlığını Napolyon'un kendilerini İsviçre Konfederasyonu'na katılmaya zorlamasına kadar yaklaşık üç yüz yıl (1524-1800) sürdürdü; birliğin ademi merkeziyetçi düzeni bütün İsviçre'ye damgasını vurdu.[197]

Benjamin Barber, bu birliğe ve birlikteki yurttaş özgürlüğüne ilişkin yazısında, bu Özgür Devlet'in "yalnızca demokratik olmakla kalmadığını" gözlemler. "Bu demokrasi, Anglo-Sakson düşüncesinin kavramsal çerçevesi içinde kolayca kavranamayacak türdendir… Graubunden'in demokrasi deneyimi, topluluğun yaşantısından ayrılamaz; bütün bir topluluk modeli olarak ele alındığında, İsviçre'de bir benzeri daha yoktur…"[198]

Bookchin'e göre, Alman kentleri içinde en düşük etkiye sahip olanı, 1384 yılında kurulan Suebya birliğiydi. Birlik üyesi kentler, İsviçre Konfederasyonuna katılma talebinde bulunmuştu. İsviçre Konfederasyonu bu taleplere cevap verseydi, belki de Avrupa tarihinin akışı değişebilir, milliyetçiliğin yerini konfederasyon sistemi alabilirdi.[199]

3.2.2. Anayasal Yapı ve Federalizm

İsviçre Konfederasyonu, uzun bir cumhuriyetçi geleneğe sahiptir. Ülkenin modern demokratik anayasası 1848 yılına tekabül eder, fakat uygulamaya girmesi, 1847'deki kısa süren iç savaş sonrasına denk gelir.[200]

İsviçre Anayasası, 1874 yılında bütünüyle değiştirilmiş olup, zaman zaman organik anlamda değişiklikler de yapılmıştır.[201]

Federal anayasa, İsviçre'yi, geniş kapsamlı özerkliğe dayanan 26 kantondan (1975'e kadar 25 kanton) oluşan federal bir devlet olarak tanımlar. Bunlardan altısı, tarihsel sebeplerden dolayı yarı kanton olarak addedilmektedir. Ancak yarı kantonlar da (referandumlarda ve senatodaki oylama aritmetiği hariç), diğer kantonlarla benzer statüye sahiptir.[202]

---

[197] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 353.
[198] Aktaran Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 353.
[199] Bookchin, **Kentsiz Kentleşme**, s. 252.
[200] http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/index.html (05.05. 2017)
[201] http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/index.html (05.05. 2017)
[202] http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/index.html (05.05. 2017)

İsviçre hükümeti, parlamento ve mahkemeler üç farklı düzeyde örgütlenmiştir.[203] Bunlar;

- Federal
- Kantonal
- Komünal

Federal anayasa, prensip olarak, dış işleri, savunma, gümrük kontrolleri ve tarifeler, vergiler, bütçe yasası, demiryolları ve haberleşme ile ilgili alanlarda konfederasyonu yetkilendirmiştir. Diğer taraftan, sadece kantonlar polis gücüne sahip olup, bunlar hastane ve üniversite (iki federal teknoloji enstitüsü hariç) işletebilirler. Kamu okulları ile ilgili yasama faaliyetleri ise tamamen kantonların yetkisinde olup, bu da öylelikle 26 farklı eğitim sistemi ile sonuçlanmıştır. Fakat kamu okullarının hizmeti, diğer kamu hizmetleri gibi komünlerin görev alanındadır. Konfederasyon, kantonlar ve komünler, işlerini finanse etmek için gelir vergisi toplarlar.[204]

3.2.3. İsviçre'de Doğrudan Demokrasi

Batı Avrupa'nın kalbinde, Alman, Fransız ve İtalyan dillerinin ve kültürlerinin kesişim noktasında kurulu olan İsviçre, yüzyıllardan beri çok dilli ve çok kültürlü özelliğini koruyan bir konfederasyondur.[205] Demokrasi, özellikle doğrudan demokrasi bu ülkeden uzun ve tartışılmaz bir geleneğe sahiptir. İsviçre'nin bu özgün politik sistemi bugün, yurttaşlara azami bir politik katılım sağlayan, dünyanın en istikrarlı demokratik sistemidir.[206]

Fakat İsviçre'nin doğrudan demokrasisi salt bir geleneğin ve uyumlu gelişimin sonucu değildir. Daha çok, bunun temelleri (gücün paylaşımı) ve doğrudan demokrasinin eşsiz araçları (sürekli referandumlar ve halk girişimleri), 1798 Devriminin şiddeti, 1830 ve 1840'larda onyıllar süren ayaklanmalar ve 1847'de

[203] http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/index.html (05.05. 2017)
[204] http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/index.html (05.05. 2017)
[205] http://www.democracy-building.info/switzerlands-political-system.html (11.05.2017)
[206] http://www.democracy-building.info/switzerlands-political-system.html (11.05.2017)

zirveye ulaşan kısa süreli iç savaşı kapsayan bütün bu politik mücadeleler sonucu kazanılmıştır ve kurumsallaşmıştır.[207]

3.5 milyon dolayında seçmene sahip olan ülke, yirmisi tam, altısı yarı-kanton olmak üzere yirmi altı kanton ve bunlara bağlı 3.000 civarında komünden oluşur. Kanton ve komünlerin çok geniş bir özerkliği bulunmaktadır ve pek çok siyasi karar alabilmekteler. Her kantonun kendi anayasası, yasaları, meclis ve mahkemeleri vardır. Eğitim ve polis hizmetlerini kantonlar kontrol ederken, sağlık hizmetleri komünlerin sorumluluğundadır. Adalet ve vergilendirme Konfederasyon ile kantonlar arasında paylaşılmıştır. Vergilerin toplanması kantonların sorumluluğu altındadır.

Doğrudan demokrasi, yurttaşlara, yasama sürecine katılmanın olağanüstü değerini bahşeden ve kendi geleceğini belirleme hakkı tanıyan bir demokrasi biçimidir.

İsviçre'de doğrudan demokrasi, yukarıda da belirttiğimiz üzere, uzun bir tarihsel geleneğe sahiptir. Doğrudan demokrasinin kökeni, orta çağın sonlarına kadar uzanır. Arkaik formlar (temel siyasi konuları tartışan ve karar veren seçmenler meclisi) 1291'de, Eski Konfederasyonun kuruluşundan beri, ülkenin bazı kısımlarında uygulanagelmektedir.[208]

İsviçre'nin siyasi sistemi, çoğu açıdan modern bir demokrasinin temel özelliklerine sahip olmakla birlikte, yurttaşların siyasete doğrudan katılım olanaklarının zenginliğine bağlı olarak, yarı doğrudan olarak nitelendirilen bir demokrasi modeli oluşturmaktadır.[209]

Şimdiki sınırları ve temel anayasal kurumlarıyla modern İsviçre, 1847'deki İsviçre İç Savaşı'nın ardından 1848 yılında kurulmuştur. Kökleri 1291'de üç orman kantonu arasında imzalanan Bundesbriaf adı verilen federal sözleşmeye kadar uzanan bugünkü devlet, düzenli bir tarihsel gelişimin sonucu olmaktan çok, 1798'deki kanlı devrime, 1830'lu ve 40'lı yıllardaki isyanlara tanıklık eden sert siyasi mücadelelerin

[207] http://www.democracy-building.info/switzerlands-political-system.html (11.05.2017)
[208] Aktaran, Dulkadir, **Doğrudan Demokrasi,** s. 51.
[209] Aktaran Mutlu Dulkadir, **Doğrudan Demokrasi: Zapatist Özyönetim Deneyimi**, Jonathan Steinberg, **Why Switzerland?**, Cambridge University Press, 1996, s. 77.

sonrasında ortaya çıkmıştır.[210] Kısa süren iç savaşın ortaya çıkardığı kriz, kantonlarla federal iktidar arasındaki bugünkü ayrımın netleşmesini sağlamıştır. 1874 Anayasası, kantonların egemenliğini açık bir şekilde vurgulamaktadır. Bu açıdan, İsviçre federal sistemi, Amerikan sistemine benzese de, Amerikan federalizminden farklı şekilde kantonlar arasında rekabet yoktur.[211]

İsviçre federal sistemi, federal (merkezi) otorite, kantonlar ve komünler olmak üzere üç siyasi aşamadan oluşmaktadır. Gücün ademi merkeziyetçi dağılımına dayalı bu sitemde sorunların olası en alt düzlemde çözülmesi amaçlanır. Bu ilke yetki ikamesi, yani *subsidiarite* olarak adlandırılmaktadır.

Kökü itibariyle, "hizmette halka yakınlık", "yerellik" anlamlarına gelen "subsidiarite", 1992 tarihli Maastricht Sözleşmesinde tanımlanmıştır. Sözleşmenin A maddesinin 2. fıkrasında, "kararlar yurttaşlara en yakın düzeylerde alınır" denilmektedir.

Keleş'e göre, genel olarak demokrasinin, özel olarak yerel ve bölgesel demokrasinin bir güvencesi olan "yerellik ilkesi", Maastricht Antlaşması'nın 3/b maddesinde şöyle formüle edilmiştir: "Salt kendi yetki alanının bir parçasını oluşturmayan konularda Topluluk (Birlik), yalnız yerellik ilkesine uygun olarak hareket eder. Yeter ki, söz konusu önlemlerle varılmak istenen amaçlara, üye devletlerce daha iyi ulaşma olanağı bulunmasın ve kapsamı ve etkisi açısından, bu konular Topluluk (Birlik) düzeyinde daha iyi ele alınabilsin."[212]

3.2.4. İsviçre'de Doğrudan Demokrasinin Araçları

3.2.4.1. Yurttaş Girişimleri

İsviçre yurttaşlarının her üç düzlemde de, referandumlara ve yurttaş girişimlerine dayanan çeşitli yetkileri bulunmaktadır. 'Yarı doğrudan demokrasi' sisteminin unsurları arasında yer alan bu uygulamalar, federal düzlemde görece daha geç gündeme gelmiştir. İsviçre ölçeğinde referandum 1874'te benimsenirken, yurttaş girişimlerine 1891 yılında izin verilmiştir. Yurttaşlar, karmaşık bir sistemle, 100.000

[210] Aktaran, Dulkadir, **Doğrudan Demokrasi,** s. 51.
[211] Aktaran, Dulkadir, **Doğrudan Demokrasi,** s. 51 vd.
[212] Keleş, "Bölge Gerçeği ve Avrupa", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.7, S. 2, Ankara, 1998, s. 9.

imza toplamak koşuluyla, bir anayasa değişikliği girişimi başlatarak referanduma giden sürece önayak olabilirler. Anayasa değişiklik önerisinin kabul edilebilmesi için, referandum sonucunda yirmi üç kantonda oyların üçte ikisini alması gerekmektedir. Öte yandan, federal parlamentodan geçen yasaların referanduma götürülebilmesi için, 50.000 kişinin başvuruda bulunması yeterli görülmektedir.[213]

Kanton ve komün düzeyinde ise, doğrudan demokrasiye yönelik uygulamalar çok daha fazla çeşitlilik gösterirler. Kantonların tamamında, kendi anayasalarına yönelik değişiklik girişimlerine izin verildiği gibi, yeni yasa önerilerinin getirilebilmesi de mümkün kılınmıştır. Bazı kantonlarda, mali konularla ilgili referandumlar yapılabildiği gibi, bazılarında yasa değişikliklerinin halkoyuna sunulmasını gerektiren zorunlu yasama referandumları vardır.[214]

Doğrudan demokrasinin gerçek bir unsuru olarak ele alınabilecek 'Halk Meclisleri' ise, halen yalnızca iki kantonda, Glarus ve Appenzell Inner-Rhodes'te bulunmaktadır. Tüm seçmenler yılın bir günü, kantonun başkentindeki kent meydanında toplanarak kanton yönetimini ilgilendiren temel konularda oy kullanırlar. Glarus kantonunda Mayıs ayının ilk Cumartesi günü toplanan 'Halk Meclisi', yasama konuları (bütçe, kamu harcamaları vb.) mali ve idari konularda bağlayıcı kararlar alır. Nisan ayının son Pazar günü toplanan Appenzell Inner-Rhodes Halk Meclisi ise, yasama ve mali konularda bazı bağlayıcı kararların yanı sıra, 'isteğe bağlı' oylamalar sonucunda da kararlar alabilir. Glarus'ta Halk Meclisi, yargıçları, Appenzell Inner-Rhodes'te ise yargıçların yanı sıra belli başlı kamu görevlilerini seçer.[215]

3.2.4.2. Referandumlar

Referandumlar, bazı anayasa ve yasa değişikliklerinin veya ülke genelinde, ya da yerel düzeyde alınacak bir kararın yurttaşların onayına sunulmasıdır. Temsili demokraside de rastlanan bu uygulama, esasen yarı doğrudan ya da doğrudan demokrasinin çok önemli bir aracıdır.

---

[213] Aktaran, Dulkadir, **Doğrudan Demokrasi**, s. 52 vd.
[214] Dulkadir, **Doğrudan Demokrasi,** s. 53.
[215] Aktaran Dulkadir, **Doğrudan Demokrasi**, s. 54.

İsviçre'deki referandumun kökleri, İsviçre Konfederasyonunun 19. yüzyılındaki ağır politik koşullarına denk gelir. Ülke o zamanlar liberaller ve muhafazakârlar olarak ikiye bölünmüş durumdaydı.

Anayasanın ve yasaların değiştirilmesine yönelik sıklıkla uygulanan referandumlar İsviçre'nin birliği ve doğrudan demokrasinin kökleşmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.[216] Ulusal, kantonal ve komünal düzeyde, yüz yılı aşkın süredir var olan referandum pratiği göstermiştir ki, İsviçre'nin referandum sistemi sadece yurttaşların kendi geleceklerini belirleme hakkını değil, aynı zamanda İsviçre'nin çoğu kez imrenilen politik sisteminin istikrarını da garanti altına alır.[217]

3.2.5. Kantonlar

İsviçre'de 26 kanton bulunmaktadır. Bu kantonlar, İsviçre Konfederasyonu'nun federe devletleridir. Bunlar, tarihsel ve coğrafi nedenlerden dolayı çok büyük farklılıklar teşkil etmektedir. En büyük kanton olan Graübunden (Grison), en küçüğü olan Basel kantonunun 192 katı büyüklüğünde, fakat nüfus bakımından Zürih kantonundan daha düşük bir nüfusa sahip.[218]

İsviçre Anayasası'na göre, kantonlar, kendi yetki alanları çerçevesinde, hukuka, Konfederasyonun çıkarlarına ve kantonların yasalarına aykırı olmamak koşuluyla, yabancı ülkelerle anlaşmalar yapabilir. Kantonlar, anlaşmayı yapmadan önce Konfederasyona bilgi vermek zorundadır. Kantonlar, doğrudan daha alt düzeydeki yabancı makamlarla görüşebilir. Bunun dışında, kantonların yabancı ülkelerle ilişkileri Konfederasyon tarafından yönetilir.[219]

İsviçre yönetim sisteminin üç aşamalı olduğunu belirttik. Bunlar, konfederasyon, kanton ve komünlerdir. İsviçre kantonlarında, komün, yani belediyeler arası işbirliği genellikle iki kamu hukuku aracı olan belediyeler arası

---

[216] http://direct-democracy.geschichte-schweiz.ch/switzerlands-system-referendums.html (10.05.2017)
[217] http://direct-democracy.geschichte-schweiz.ch/switzerlands-system-referendums.html (10.05.2017)
[218] http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/swiss-federal-states-cantons.html (09.05.2017)
[219] İsviçre Anayasası, m 57, Aktaran Selin Esen, **Ulus Devlet Modelleri ve İspanya Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 1.

sözleşme ve belediyeler birliği olarak da bilinen belediyeler arası işbirliği kurumları aracılığıyla yapılır.[220]

Belediyeler arası sözleşme, belli bir amaç için yapılan işbirliği yöntemlerini tanımlar. Genellikle eğitim, su ve enerji tedariki, çevre koruması ve kent planlamasıdır.[221]

Belediyeler arası işbirliği kurumu ise, tüzel kişiliğe sahip bir kamu kurumudur. Bir ya da daha fazla kamu görevinin yerine getirilmesi amacıyla kurulur, fakat bu kurumlara genel yetkiler devredilemez.[222]

[220] İçişleri Bakanlığı, **Dünyada Mahalli İdareler**, Ed. Muammer Türker, s. 449.
[221] İçişleri Bakanlığı, **Dünyada Mahalli İdareler**, s. 449 vd.
[222] İçişleri Bakanlığı, **Dünyada Mahalli İdareler**, s. 449 vd.

SONUÇ

İsviçre Konfederasyonunu incelediğimiz bu çalışmada esasında ulus devletin bir kriz rejimi olduğu iddiasından hareketle, bu krizi aşmanın bir aracı olarak iki farklı çözüm modelini tartıştık.

Murray Bookchin, Atina (Helen) modeli ve Roma modeli olarak tanımladığı iki politik düşünce arasında ayrım gözetmektedir. Bunlar yönetimle ilgili olarak iki farklı anlayışa yol açmıştır. İlkinde (Helen) siyaset katılımcı-demokratik bir biçime sahipken ikincisi (Roma) merkeziyetçi ve devletçidir. Roma modeli modern zamanlarda egemen olup 18. Yüzyıl Amerikan ve Fransız anayasacılarını etkilerken, Atina modeli karşıt bir yeraltı akımı olarak varlığını sürdürmüş, örneklerini ise 1871 Paris Komünü, 1917 Rus Devrimi'nin baharında Sovyetler olarak ve 1936 İspanyol Devrimi'nde vermiştir. Roma modelinde özgür yurttaşlar değil, bir tabi olanlar yığını söz konusuyken Helen modelinde özgür yurttaşlık vardır.

Helen modeli başlığı altında radikal ekolojist Murray Bookchin'in Özgürlükçü Belediyecilik teorisi üzerinden, Atina demokrasisinden Paris komününe, Fransız devriminin ilk yıllarındaki meclis demokrasisinden Sovyet devriminin ilk yılları ve en son İspanyol devrimindeki doğrudan demokrasi deneyimine kadar, bütün bir tarih boyunca yaşanan radikal demokrasi deneyimlerini inceledik.

Roma modeli başlığı altında ise Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarını, üye ulus devletlerin yaşadığı yumuşak dönüşüm üzerinden incelemeye çalıştık.

İsviçre Konfederasyonu ise, burada, bu iki tezin bir uzlaşması olarak, hem sahip olduğu doğrudan demokrasi araçlarıyla (yurttaş girişimleri, halk vetosu,

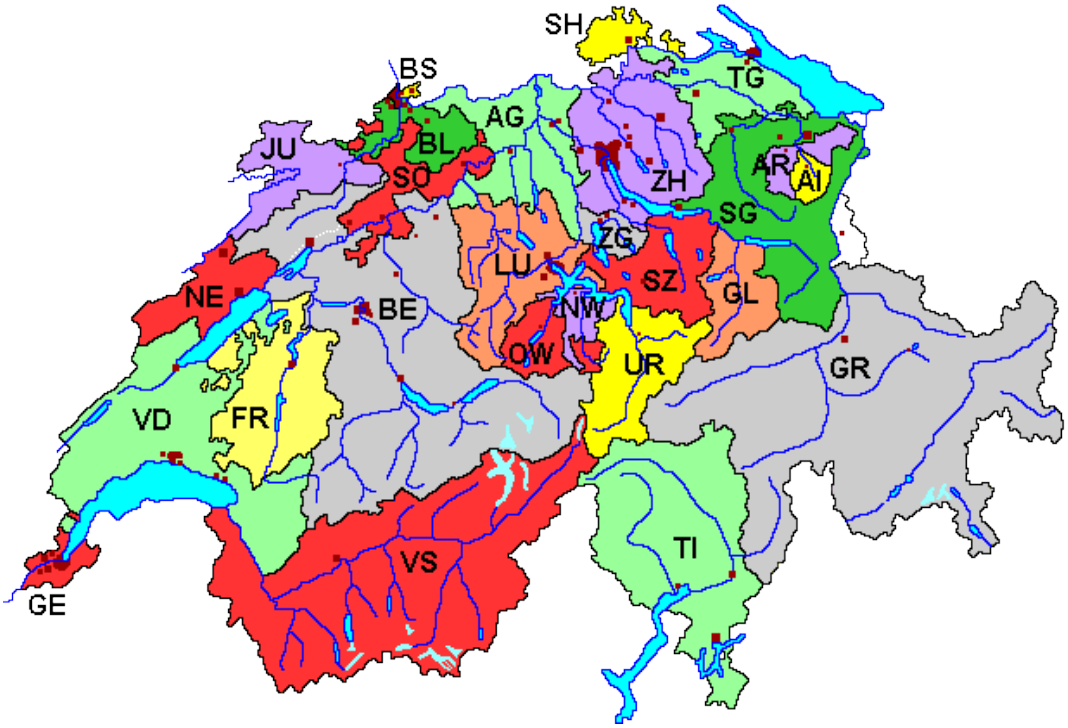
referandumlar) hem de Avrupa Birliği'nin liberal demokratik değerlerine olan bağlılığıyla en rasyonel en gerçekçi çözüm modeli olarak karşımızdadır.

İsviçre modeli, aynı zamanda Türkiye için de bir model önerisi olarak düşünülebilir. Özellikle Türkiye'nin güncel olarak yaşadığı zor ve sancılı süreç dikkate alındığında, demokratikleşme ve iktidarın paylaşılması bağlamında bir yerel yönetim reformu acil bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır. Bu da yeni ve demokratik bir kalıcı anayasa ile mümkündür. Tıpkı İspanya'nın 1978'de denediği ve başardığı gibi.

Zira İspanyol Anayasası'nın en önemli özelliklerinden biri, geniş bir mutabakata dayanmasıdır. Bu itibarla, anayasa İspanya'da Mutabakat Anayasası olarak adlandırılmaktadır.[223]

[223] Akın Özçer, **Çoğul İspanya- Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Yöntemi,** İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 128.

Ek I. İsviçre Kantonlarının Siyasi Haritası[224]

[224]http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/swiss-federal-states-cantons.html (10.05.2017)

Ek 2: AB Üye Devletleri Coğrafyalarında Bölge[225]

Ülkeler, nüfus, yüzölçümü	Federe birimler	Bölgesel ölçek	Vilâyet (il) veya eyalet ölçeği	İlçe ölçeği	Köy veya mahalle ölçeği
Almanya 87,1 m. 356.900 km²	3'ü şehir-devlet olmak üzere 16 Land	5Landlarda bölgesel çatı örgütü (sendika) Frankfurt, Hannover, Münih ve Stuttgart'ta 4 kentsel bölge çatı örgütü (sendika)	8 Landlarda 32 hükümet yöresi, 12 Landlarda 113 yöresel planlama bölgesi	116'sı şehir olmak üzere 439 ilçe	14.743 komün
Avusturya	Viyana dâhil 9 Land	-	-	Viyana dâhil 15 özel statülü 99 adet	15 özel statülü 2.353 komün
Belçika	Brüksel dâhil 3 bölge	-	Meclisi seçimle, valisi atamayla oluşan 10 vilâyet	-	589 komün ve 221 ortak komün
Birleşik Krallık	-	İskoçya Galler Ülkesi Kuzey İrlanda ve İngiltere: Hükümetin 9 bölgesel dairesi ve 9 kalkınma ajansı	İngiltere: 35 kontluk konseyi	İngiltere: kontluklarda metropoliten olmayan 283 merci	Ayrıca: İngiltere'de 36 metropoliten merci Londra ve Londra'nın 2 ilçesi 14 birleşik konsey İskoçya'da 32 birleşik konsey Galler Ülkesi'nde 22 birleşik konsey Kuzey İrlanda'da 26 yöre konseyi İngiltere ve Galler'de 10.000 cemaat bölgesi (parish)
Bulgaristan	-	-	Sofya dahil 28 bölge Bölgesel kalkınma konseyi	-	262 komün 4.000 köy muhtarı

[225] Cengiz Aktar, **Âdemimerkeziyet Elkitabı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 68 vd.

Ülkeler, nüfus, yüzölçümü	Federe Birimler	Bölgesel Ölçek	Vilâyet (il) veya eyalet ölçeği	İlçe ölçeği	Köy veya mahalle ölçeği
Çek Cumhuriyeti	Prag ve 13 bölge	-	-	77 bucak	6242 komün
Danimarka	-	Bu sınıflandırmaya dâhil olmayan bölge: Grönland ve Froe Adaarı	Kopenhag ve Frederiksberg dışında 14 vilayet	-	Kopenhag ve Frederiksberg dahil 275 komün
Estonya	-	-	-	15 bucak	47 şehir ve 207 kırsal komün
Finlandiya	-	Aland Adaları 20 bölgesel meclis	5 vilayet	90 ilçe 15 ekonomik kalkınma ve istihdam merkezi	455 komün ve bölgesel konseyler dahil komünlerin çatı örgütleri (sendika)
Fransa	-	Korsika ve 4'ü denizaşırı olmak üzere 25 bölge Ve bölge valisi	100 vilayet ve vilayet valisi	329 ilçe ve 250 kadar bucak	3.683 komün 19.000 kadar kamu komünler arası kamu kurumu
Hollanda	-	-	12 vilayet Kraliçe'nin komiseri	39 işbirliği bölgesi 84 su denetimi komisyonu	572 komün+ komünler arası birlikler (sendika)
İrlanda	-	8 bölge	5 şehir-kontluk 29 kontluk meclisi	-	5 şehir 49 kent idaresi 26 kent komisyonu
İspanya	-	17 otonom bölge ve hükümet delegesi	50 vilayet Ve her birimde hükümet alt delegesi	Comarcas: Otonom bölgelere göre değişir	8.082 komün -
İsveç	-	Batı İsveç kontluklar işbirliği ve Scania Kontluğu	Scania dahil 22 kontluk konseyi 23 vali	-	288 komün

Ülkeler, nüfus, yüzölçümü	Federe birimler	Bölgesel ölçek	Vilâyet (il) veya eyalet ölçeği	İlçe ölçeği	Köy veya mahalle ölçeği
İtalya	-	Özel statülü 5 bölge normal statülü 15 bölge Ve hükümet komiseri	102 vilayet Ve vali	-	8.104 komün Bolonya, Cenova ve Venedik'te 3 metropoliten komün 344 dağlık bölge komünü +komünlerarası birlikler (consorzi)
Letonya	-	-	-	26 bucak 7 kent	69 şehir 492 kırsal komün
Litvanya	-	Kaunas ve Klaipeda'da 2 bölge kalkınma ajansı	10 bölgesel konsey	56 bucak belediyesi 12'si kentsel, 44'ü kırsal	-
Lüksemburg	-	4 bölge	3 idare	-	118 komün +73 komünlerarası birlikler (sendika)
Macaristan	-	Vilayet kalkınma konseyleri arasında bölgesel işbirliği	Budapeşte 19 kontluk 22 yerel statülü şehir	-	195 şehir 2.913 komün
Polonya	-	16 voyvodalık		65'i kent olmak üzere 373 bucak	2.489 komün
Portekiz	-	2 otonom bölge Ve Cumhuriyet Bakanı 5 bölgesel eşgüdüm komisyonu	18 istişari komün meclisi	-	275 komün 4.220 freguesias +59 işbirliği kurumu organismes +Porto ve Lizbon'dan oluşan metropoliten bölge
Romanya	-	8 bölgesel kalkınma konseyi	Bükreş (municipe) 40 vilayet	-	2.872 komün (181 kent ve Bükreş'in 6 mahallesi dahil)
Slovakya	-	12 bölge	-	2 özel statülü şehir dâhil 79 bucak	2.875 komün
Slovenya	-	12 bölge		58 bucak	192 komün
Yunanistan	-	13 bölge Bölgesel kalkınma sandığı	50 vilayet	-	424 diomos (belediye) 5.394 kırsal komün

Ek 3. Bölge Tipoloji[226]

Ülkeler	Federe Birimlerin Bölgeselleşmesi	İdari Bölgeselleşme	Hâlihazırdaki yerel birimler vasıtasıyla bölgeselleşme	Bölgesel âdemimerkeziyet	Siyasi bölgeselleşme	Bölgesel ve dilsel farklılıkların güvence altına alınması
Almanya	**X**		X			X Mecklemburg Saksonya
Avusturya	**X**					
Belçika	**X**				X	X
Birleşik Krallık		X İngiltere		X Galler Ülkesi	X İskoçya Kuzey İrlanda	X
Bulgaristan		X				X
Çek Cum.				X		
Danimarka			X			
Estonya		X				X
Finlandiya			X			X
Fransa				X		X Yukarı Ren, Aşağı Ren, Moselle, Korsika ve denizaşırı bölgeler
Hollanda			X			
İrlanda			X			
İspanya					X	X
İsveç		X	X	X		

[226] Aktar, **Âdemimerkeziyet Elkitabı,** s. 72 vd.

		Kontluk valileri	Batı İsveç	Scania		
Ülkeler	**Federe Birimlerin Bölgeselleşmesi**	**İdari Bölgeselleşme**	**Hâlihazırdaki yerel birimler vasıtasıyla bölgeselleşme**	**Bölgesel âdemimerkeziyet**	**Siyasi bölgeselleşme**	**Bölgesel ve dilsel farklılıkların güvence altına alınması**
İtalya					X	X
Letonya						
Litvanya		X				
Lüksemburg		X				
Macaristan		X	X			X
Polonya				X		
Portekiz		X	X		X	
Romanya			X			X
Slovakya		X				X
Slovenya		X				X
Yunanistan		X				

KAYNAKÇA

AKTAR, Cengiz, **Âdemimerkeziyet Elkitabı**, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

AKTOPRAK, Elçin, **Batı Avrupa'da Ulus İnşa Süreçleri ve Ulusal Azınlık Sorunları,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

BOOKCHIN, Murray, **Geleceğin Devrimi,** Dipnot Yayınları, Ankara 2015.

BOOKCHIN, Murray, **Kentsiz Kentleşme- Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü**, İstanbul 2014.

BOOKCHIN, Murray, **Özgürlüğün Ekolojisi,** Dipnot Yayınları, İstanbul 2013.

BOOKCHIN, Murray, **Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm,** Sümer Yayıncılık, İstanbul 2013.

BOOKCHIN, Murray, **Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine,** Dipnot Yayınları, Ankara 2012.

BOOKCHIN, Murray, **Fransız Devriminden İkinci Enternasyonale,** Dipnot Yayınları, Ankara 2012.

BOOKCHIN, Murray, **1905'ten 1907'ye Rus Devrimleri,** Dipnot Yayınları, Ankara 2013.

BOOKCHIN, Murray, **Spartakistlerden İspanya İç Savaşına,** Ankara 2014.

CAN, Ahmet Selçuk, **Avrupa Birliği Bölgesel Demokrasi Başvuru Çerçeve Belgesi,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

COŞKUN, Vahap, **Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu,** Liberte Yayınları, Ankara 2009.

DAHL, Robert, **Demokrasi Üzerine,** Phoenix Yayınları, Çev. Betül Kadıoğlu, Ankara 2015.

DAHL, Robert, **Demokrasi ve Eleştirileri,** Yetkin Yayınları, Çev. Levent Köker, Ankara 1996.

DULKADİR, Mutlu, **Doğrudan Demokrasi- Zapatist Özyönetim Deneyimi,** Algıyayın, Ankara 2008.

ELİÇİN ARIKAN, Yeşeren, "Avrupa Bütünleşmesi ve Bölgecilik", Hüseyin Özgür-Bekir Parlak, **Avrupa Perspektifinde Çağdaş Yerel Yönetimler,** Alfa Aktüel Yayınları, Bursa 2006.

ESEN, Selin, **Ulus Devlet Modelleri ve İspanya Örneği,** Doktora Tezi, Ankara 2011.

ESEN, Selin, "Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** C. 59, S. 4

FUKUYAMA, **Francis, Ulus İnşası,** Profil Yayınları, İstanbul 2008.

FUKUYAMA, **Tarihin Sonu ve Son İnsan,** Profil Yayıncılık, İstanbul 2016.

GÖZLER, Kemal, **Devletin Genel Teorisi,** Ekin Yayınları, Bursa 2012.

GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisine Giriş,** Ekin Yayınları, Bursa 2011.

GÜRER, Çetin, **Demokratik Özerklik- Bir Yurttaşlık Heterotopyası,** NotaBene Yayınları, Ankara 2015.

HEGEL, G. Frederich, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri,** Sosyal Yayınları, İstanbul 1991.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, **Dünyada Mahalli İdareler**, Ankara 1999.

KALABALIK, Halil, **Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara 2005.

KARAARSLAN, Mehmet, **Özerklik ve Denetim Açısından Yerel Yönetimler Reformu,** Turhan Kitabevi, Ankara 2008.

KELEŞ, Ruşen, **Yerel Yönetim ve Siyaset,** Cem Yayınevi, İstanbul 2016.

KELEŞ, Ruşen, "Bölge Gerçeği ve Avrupa", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 7, Sayı 2, 1998

KELEŞ, Ruşen, Yusuf ERBAY, "Avrupa Konseyinin Bölge Olgusuna Bakışı", **Çağdaş Yerel Yönetimler,** Cilt 8, Sayı 4, Ankara 1999.

KERMAN, Uysal, "Avrupa Birliği: Yerel ve Bölgesel Yönetimler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.2009, C.14, S.1

KÖSECİK, Muhammet, "Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme süreci ve Anayasası", Hüseyin Özgür-Bekir Parlak, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler,** Alfa Aktüel Yayınları, Bursa 2006.

LENIN, V. Ilyiç, **Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi**, Çev. M. Ardos, Sol Yayınları, Ankara 1979.

MARX, Karl, **Fransa'da İç Savaş,** Sol Yayınları, Ankara 2005.

MARX, Karl, **Komünist Manifesto,** Sol Yayınları, Ankara 1997.

MENGİ, Ayşegül, **Kent ve Politika- Antik Kentten Dünya Kentine,** İmge Yayınevi, Ankara 2007.

NADAROĞLU, Halil, **Mahalli İdareler**, Beta Yayınları, İstanbul 2001.

NALBANT, Atilla, **Üniter Devlet- Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye,** XII. Levha Yayınları, İstanbul 2012.

ÖKMEN, Mustafa, "Uyum Sürecinin İdari Politiği/ Avrupa Birliği ve Türkiye", Hüseyin Özgür-Bekir Parlak, **Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler,** Alfa Aktüel Yayınları, Bursa 2006.

ÖZÇER, Akın, **Çoğul İspanya- Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli,** İmge Yayınevi, Ankara 2006.

ÖZEL, Mehmet, "Avrupa Birliği'nde Bölgeselleşme ve Bölge Yönetimleri Sorunu", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** C. 58, S.1, Ankara 2003.

SANCAR, Mithat, **Devlet Aklı Kıskacında Hukuk Devleti,** İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

TOCQUEVILLE, de Alexis, **Amerika'da Demokrasi,** Doğu Batı Yayınları, İstanbul 2015.

TOCQUEVILLE, de Alexis, **Eski Rejim ve Devrim,** İmge Yayınevi, Ankara 2004.

TORTOP, Nuri, **Mahalli İdareler,** Yargı Yayınları, Ankara 1999.

WALLERSTEIN, Immanuel, **Dünya Sistemleri Analizi- Bir Giriş,** Bgst Yayınları, İstanbul 2014.

http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/swiss-federal-states-cantons.html

http://swiss-government-politics.all-about-switzerland.info/index.html

http://direct-democracy.geschichte-schweiz.ch/switzerlands-system-referendums.html

http://www.democracy-building.info/switzerlands-political-system.html